

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ Κ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 148 • ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997 • ΑΔΑΡ 6' - ΝΙΣΑΝ 5757

Εμμανουήλ Λεβινάς (1906-1995)

Του κ. ΒΑΣΙΛΗ Κ. ΝΟΥΛΑ, Φιλολόγου
τ. Καθηγητή της Βαρβακειίου Σχολής

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ του 1995 πέθανε στο Παρίσι ο εβραϊκοελληνικός φιλόσοφος Ε. Λεβινάς, ο τελευταίος μαζί με τον Ζακ Ντεριντά μιας σειράς μεγάλων διανοητών του Εβραϊσμού της Διασποράς. Εδώ ανήκουν μεγάλα ονόματα, όπως ο Σπινόζα, ο Μαρκζ, ο Φρόντ, ο Ε. Μπλοχ, ο Λούκατς, ο Βάλτερ Μπενιαμίν, ο Μαρκούζε, η Σχολή της Φρανκφούρτης, ο Μπούμπρε, ο Κόέν, ο Νόαμ Τσόμσκι και πιο πίσω ο Μάϊμονίδης (12ος αι.) και ο Φίλων στα χρόνια του Χριστού, για να αρκεστούμε μόνο σ' αυτά.

Το ιδιαίτερο όμως γνώρισμα του Λεβινάς είναι, ότι η φιλοσοφία του ξεκίνησε από τη μελέτη των ιερών κειμένων του έθνους του, της Βίβλου (βασικά της Π. Διαθήκης) και του Ταλμουδ (σειρά ερμηνειών της Βίβλου ανά τους αιώνες), κείμενα που κωδικοποιήθηκαν ουσιαστικά κατά τον 5ο και 6ο αι. Η φιλοσοφία του Λεβινάς είναι μια θεολογίζουσα φιλοσοφία ή κατ' άλλους μια φιλοσοφίζουσα θεολογία με την έννοια της αριστοτελικής φιλοσοφίας, όπου η Οντολογία και η πρώτη φιλοσοφία ονομάζεται θεολογία. Ζώντας ο ίδιος και η οικογενεία του τη φρίκη του Ναζισμού, μάφτυρας τον αιώνα του, αναζητάει το νόημα της ζωής στο πρόσωπο του Άλλου, από το Εγώ στο Εμείς, από το ίδιο (εγώ) στον Άλλο, που ταυτίζεται με τον Θεό, έξω και πάνω από τα συστήματα της ολότητας και της ταυτότητας (περιστροφή του Εγώ γύρω από τον εαυτόν του).

Είναι ο εισηγητής στη Γαλλία, που έγινε γι' αυτόν η δεύτερη πατρίδα του, της φαινομενολογίας του Husserl και της Οντολογίας του Heidegger. Το Εγώ απλώνεται στο άπειρο για να συναντήσει τον Άλλο με απόλυτη ειλικρίνεια ως πρόσωπο και όχι ως άτομο, αριθμό ή μάζα. Έτσι η Οντολογία μετασχηματίζεται σε θεολογία και η φιλοσοφία σε ηθική, όπου η μέριμνα και ο πόθος για τον Άλλο, τον πλησίον, γίνεται αγωνία

και απόλυτη ευθύνη του Εγώ για την τύχη του.

Ο Άλλος γίνεται «έτερον εγώ», όπως είχε πει ο Αριστοτέλης και η δικαιοσύνη «αρετή προς έτερον». Έτσι το πανάρχαιο αίτημα της αδελφωσύνης της Βίβλου και του Ελληνισμού επαναδιατυπώνεται στην εποχή μας από τον Λεβινάς κατά τον καλύτερο τρόπο!

Η Φιλοσοφία επικεντρώνεται στην Ηθική και κατ' επέκταση στην πολιτική ως έκφραση του πράττειν.

Κάνοντας κριτική στην αφηρημένη φαινομενολογία του Husserl και στην δυτική αποδωπη' οντολογία κυρίως του Heidegger και ξεκινώντας από την ελληνική φιλοσοφία, κυρίως του Πλάτωνα και του Ηράκλειτου, και ουσιαστικά από τη Βίβλο, προσπαθεί να επαναδιατυπώσει το αίτημα του ανθρωπισμού και της ιερής εκτίμησης του Άλλου ως προσώπου και να εξαλείψει την ενοχή της εποχής μας, από τα εγκλήματα του ολοκληρωτισμού. Η ευθύνη γι' αυτό αφορά όλους μας ως το λιγότερο που έχουμε να κάνουμε για την εξιλέωσή μας από τη φρίκη και την τυραννία των στρατοπέδων συγκέντρωσης και των άλλων εγκλημάτων της εποχής μας. «Ευθύνη μέχρι θανάτου. Είμαι υπεύθυνος για όλους και για όλα, είμαι υπεύθυνος και για όσα δεν έχω διαπράξει, για τη δυστυχία, τον πόνο ακόμη και το θάνατο του άλλου, όπου γης, είμαι

υπεύθυνος ακόμη και για το μίσος του άλλου απέναντί μου. Η ευθύνη αυτή προηγείται της ελευθερίας και είναι αναπόδραστη, δεν μπορώ να της ξεφύγω, είμαι όμηρος του άλλου». Αυτή είναι μια σύγχρονη κραυγή της Βίβλου και των προφητών. Η σχέση μου με τον Άλλο είναι η σχέση μου με τον Θεό (Άπειρο). Το πρόσωπο του Άλλου είναι ο ίδιος ο Θεός. Ο φτωχός, ο ξένος, το ορφανό είναι ο ιερός τόπος, που γίνεται η συνάντηση Θεού και Ανθρώπου. «Δίπλα σ' ένα πρόσωπο, που δέχτηκε μια προσβολή, αυτή η Γη της Παγγελίας και Γη Αγία, δεν είναι τίποτε άλλο παρά γηινότητα και ερημιά, ένας σωρός ξύλα και πέτρες». Και αλλού «Η συνείδηση είναι η επείγουσα διολίσθηση ενός προσορισμού, που οδηγεί στον Άλλο άνθρωπο και όχι σε μια αιώνα επιστροφή στον εαυτό μας». Συνήα φαντάζει ο Λεβινάς ως σύγχρονος προφήτης, αφού «φιλοσοφεί με τη Βίβλο ανοιχτή», γιατί «Οι προφύτες δεν νοιάζονται για την αθανασία της ψυχής, αλλά για τον φτωχό, τη χήρα, το ορφανό και τον ξένο. Αυτό είναι ο Θεός της Βίβλου: η διηγετική άρνηση μιας ιστορίας αδιάφορης για τα δάκρυα των άλλων». Γι' αυτό και δεν υπάρχει συγχώρηση πριν από τον εξευμενισμό του αδικημένου «μπορούμε να συγχωρήσουμε πολλούς Γερμανούς, αλλά υπάρχουν Γερμανοί τους οποίους είναι δύσκολο να συγχωρήσουμε. Είναι δύσκολο να συγχωρήσεις τον Χάιντεγκερ»... Καταργεί δε την υποκρισία που κρύβει την αιθρία πνευματικότητα των πλουσίων.

Επιθυμώ τόχα να θέσω ένα σπουδαίο πρόβλημα για τη σχέση Εβραϊσμού-Ελληνισμού και Ευρώπης, όπως αναδύεται από τη φιλοσοφία του Λεβινάς:

Συνέχεια στη σελ. 26

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Λεπτομέρεια από την "Εισαγωγή στο Εβραϊκό Θέατρο", του Μάρκ Σαγκάλ, Κρατική Πινακοθήκη Τρετιάκοφ. (Από την έκδοση "Ρωσική Προτοπορία 1910-1930" του Μεγάλου Μουσείου Αθηνών, 1997).

Οι Εβραίοι θα αντιληφθούν εύκολα τι εννοούμε με τον όρο αντισημιτισμός, αλλά για λόγους ευρύτερης κατανόησης θεωρούμε χρήσιμο να παραθέσουμε μερικούς ορισμούς.

Ο όρος εισήχθη από τον Wilhelm Marr το 1879, με σκοπό να προσδιορίσει τις τότε επίκαιρες αντι-Εβραϊκές εκστρατείες στην Ευρώπη, η δε χρήση του γενικεύτηκε προκειμένου να καταδείξει όλες τις μορφές εχθρότητας που εκδηλώθηκαν εναντίον των Εβραίων διά μέσου των αιώνων. Συχνά, ο όρος αυτός συνοδεύεται από ένα επίθετο, το οποίο προσδιορίζει τον συγκεκριμένο λόγο, τη φύση ή την αιτιολογία μιας πράξης ή μιας εκδήλωσης κάποιας μορφής αντι-Εβραϊκού μένους, όπως για παράδειγμα, οικονομικός αντισημιτισμός, κοινωνικός αντισημιτισμός, κ.λπ.

Το 1882, η Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Bruckhaus, που εκδόθηκε στη Γερμανία, όρισε τον αντισημίτη ως «κάποιον ο οποίος μισεί τους Εβραίους, ή αντιτίθεται στον Ιουδαϊσμό γενικότερα».

Μεταγενέστεροι ορισμοί διηύρυναν την έννοια αυτή. Για παράδειγμα, ο Jean Paul Sartre στο έργο του «Σκέψεις πάνω στο Εβραϊκό ζήτημα», υποστήριξε ότι:

Ο αντισημιτισμός δεν είναι μία άποψη. Είναι η εκπήλωση μιας ψυχολογικής ανάγκης, προκειμένου να τονισθεί η ανωτερότητα ενός ατόμου. Ο αντισημίτης είναι ένας άνθρωπος, που δεν φοβάται τους Εβραίους αλλά τον ίδιο του τον εαυτό, την επίγνωση του εαυτού του, την ελευθερία του, τις αλλαγές που ενδέχεται να αντιμετωπίσει και τον κόσμο γενικότερα. Είναι ένας δειλός, ο οποίος δεν θα παραδεχόταν βέβαια ότι είναι τέτοιος... ο Εβραίος δεν είναι παρά μία πρόφαση.⁽¹⁾

Ο Καθηγητής Jacob Tour του Πανεπιστημίου του Τελ Αβίβ, ορίζει τον αντισημιτισμό ως:

Μία εκμετάλλευση παραδοσιακών συναισθημάτων που στρέφονται εναντίον μιας φανταστικής εικόνας, για πολιτικούς σκοπούς. Συνεπώς, δεν πρόκειται για μια γνήσια ιδεολογία, αλλά για μια πολυεδρική ιδεολογία που λειτουργεί ως υποκατάστατο, με σκοπό να εξυπηρετήσει διάφορες πολιτικές ιδέες και κύκλους.

Αποτελεί ο αντισημιτισμός σοβαρή απειλή για την ευρωπαϊκή σταθερότητα;

1997: Έτος κατά του Ρατσισμού,
της Ξενοφοβίας και του Αντισημιτισμού

Του κ. MIKE WHINE

Αντισημιτικά θέματα

Η αντι-Εβραϊκή προπαγάνδα περιλαμβάνει έναν αριθμό βασικών θεμάτων, μεταξύ των οποίων:

1. Τον προσδιορισμό των Εβραίων ότι ανήκουν σε μια κατώτερη φυλή.
2. Την άρνηση της ύπαρξης ενός Εβραϊκού έθνους και του δικαιώματός του για αυτοδιάθεση.
3. Τον χαρακτηρισμό των Εβραίων ότι είναι είτε ρατσιστές, αντι-επαναστάτες, κεφαλαιοκράτες, ιμπεριαλιστές ή η κυριότερη πηγή ανατρεπτικών στοιχείων στον κόσμο.
4. Την προτροπή σε ένοπλο αγώνα, Τζιχαντ (ιερό πόλεμο) ή σε πογκρόμ κατά των Εβραίων ως την απάντηση στο πρόβλημα που προκαλείται από την ίδια την ύπαρξη τους.
5. Την εξαφάνιση υποστήριξης σε αντι-Εβραϊκές πραξίες βίας που διεξάγονται από άλλους.

Η αντισημιτική δραστηριότητα μπορεί να εκδηλωθεί με έναν ή και περισσότερους από τους ακόλουθους τρόπους:

1. Πολιτική δράση:

- διάδοση της αντι-Εβραϊκής προπαγάνδας με τη μορφή εκδόσεων, φυλλαδίων και άρθρων.
- δημόσιες συναντήσεις, με σκοπό την προώθηση αντι-Εβραϊκών μηνυμάτων.
- πορείες και διαδηλώσεις, στις οποίες να ακούγονται και να διαδίδονται αντι-Εβραϊκά συνθήματα.

2. Βίαιη δράση:

- επιθέσεις εναντίον μελών της Εβραϊκής Κοινότητας και Εβραϊκών ιδιοκτησιών.
- παροχή βοήθειας σε άλλους προκειμένου να διεξάγουν τις επιθέσεις αυτές.

Συγκέντρωση νιναζί.

3. Επαφές:

— επαφές με οργανώσεις που έχουν παρόμοιες απόψεις, ή είναι εμπλεγμένες σε αντι-Εβραϊκές δραστηριότητες στην πατρίδα τους, ή σε διεθνές επίπεδο ή/και στη Μέση Ανατολή.

Η επιμέτρηση του αντισημιτισμού

Κατηγοριοποιούμε τις εκδηλώσεις όλων των παραπάνω ως «περιστατικά» και μπορούμε να τις αναλύσουμε όσον αφορά στο μέγεθος και τη φύση της βίας, ή στη μέθοδο της διάδοσης (εάν πρόκειται για προπαγάνδα).

Προκειμένου να περιγράψουμε ένα περιστατικό ως αντισημιτικό χρειάζομαστε να έχουμε κοινά κριτήρια, και γι' αυτό το λόγο, οι Εβραϊκές κοινότητες ανά τον κόσμο κατέληξαν πρόσφατα στα εξής:

Μία αντισημιτική ενέργεια θα πρέπει εξ ορισμού να έχει πολιτική και όχι ποινική κατεύθυνση. Το αντικείμενο της συγκεκριμένης ενέργειας θα πρέπει να είναι η πρόκληση φυσικής ή ψυχολογικής ζημίας στην Εβραϊκή κοινότητα και τα μέλη της.⁽²⁾

Σε κάθε αντι-Εβραϊκή δραστηριότητα, είναι δυνατόν να αναγνωρίσουμε ένα κυκλικό μοντέλο, το οποίο μάλιστα υπερβαίνει τα εθνικά όρια. Παρά τα διαφορετικά συστήματα αναφοράς, εμφανίζεται μία καθολι-

κότητα σε ό,τι αφορά τις τάσεις. Η αντισημιτική δραστηριότητα παρατηρείται συσχετισμένη με την οικονομική δραστηριότητα, τη γενική εγκληματικότητα και τη φυλετική εγκληματικότητα αλλά παρουσιάζεται επίσης και με τη μορφή ενός κυκλικού μοντέλου, που είναι μοναδικό και αποκλειστικό. Παρά το γεγονός ότι είναι εύκολο να παρορμηγούμε καινείς τα αίτια της εκάστοτε ανόδου του αντισημιτισμού βραχυπρόθεσμα, ωστόσο η μακροπρόθεσμη εξέταση απεικονίζει τελικά την πραγματικότητα και ξεδιαλύνει τις όποιες παρερμηνείες έχουν ενδεχομένως γίνει λόγω έλλειψης σταθερών συστημάτων αναφοράς.

Τα κυκλικά αυτά πρότυπα που εκδηλώνονται σε όλο τον κόσμο, παρά τα διαφορετικά συστήματα αναφοράς, δείχνουν πολύ καθαρά μία άνοδο του αντισημιτισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1980, μία πτώση του στα μέσα της ίδιας δεκαετίας και μία σταθερή άνοδο από το τέλος της δεκαετίας του '80 και μέχρι σήμερα. Υπήρξε επίσης μία άνοδος του αντισημιτισμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, περί τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, η οποία για παράδειγμα, εκφράστηκε από τις πρώιμες δραστηριότητες στη Βρετανία των εκλιπόντων Sir Oswald Mosley, Colin Jordan και John Tyndall, την άνοδο του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος

(NPD) στη Γερμανία, και το γεγονός ότι τα σήματα της σβάστικας σε τοίχους και δημόσιους χώρους, πολλαπλασιάστηκαν διεθνώς. Το πιο πρόσφατο αντισημιτικό κύμα άρχισε όχι με αφορμή τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και την επανένωση της Ευρώπης, αλλά με την εισβολή των Ισραηλινών στο Λίβανο, το 1982. Μεταγενέστερες εκρήξεις πυροδοτήθηκαν από την έναρξη της Ιντιφάντα (το 1987), ήταν όμως προφανές ότι ο πρώτος πόλεμος που διεξήγαγε το εβραϊκό κράτος και ο οποίος δεν ήταν καθαρά αμυντικός, νομιμοποιούσε επιθέσεις και πράξεις βίας κατά των Εβραίων.)

Η αντισημιτική δραστηριότητα θα πρέπει συνεπώς να εξεταστεί τμηματικά, και ξεχωριστά από τη γενική άνοδο του ρατσισμού στην Ευρώπη. Είναι το αποτέλεσμα τόσο του ρατσισμού εναντίον όλων των μειονοτήτων, αλλά και ταυτόχρονα συγκεκριμένων εχθρικών πράξεων κατά των Εβραίων. Στα πλαίσια του συνολικού αυτού κυκλικού προτύπου παρατηρούνται επίσης αντισημιτικές εκρήξεις τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οποίες έπονται σημαντικών ζητημάτων που επηρεάζουν το Ισραήλ ή τον Εβραϊκό λαό και οι οποίες προσελκύουν το ενδιαφέρον των μέσων ενημέρωσης. Στη Βρετανία, για παράδειγμα, μετά τη βεβήλωση του τάφου του Καρπεντράς τον Μάιο του 1990, σημειώθηκε αύξηση παρόμοιων χρονοσμάτων από 19 τον Απρίλιο, σε 28 τον Μάιο, σε 55 τον Ιούνιο για να μειωθούν τελικά στα 18 τον Ιούλιο. Με την έναρξη της Ιντιφάντα, τον Δεκέμβριο του 1987, τα χρονοσμάτα που δηλώθηκαν αυξήθηκαν από 9 τον Δεκέμβριο, σε 27 τον Ιανουάριο, 32 τον Φεβρουάριο και στη συνέχεια μειώθηκαν σε 19 τον Μάρτιο και 15 τον Απρίλιο.⁽³⁾

Οι Εβραϊκές κοινότητες έχουν μόλις πρόσφατα αρχίσει να επεξεργάζονται τις λεπτομέρειες των περιστατικών αυτών, και δεν είναι ακόμα δυνατό να παρουσιαστεί μία πλήρης εικόνα των Ευρωπαϊκών και διεθνών στατιστικών. Εν τούτοις, τα ακόλουθα στοιχεία έχουν συγκεκριθεί από τις Εβραϊκές κοινότητες και θεωρούνται ακριβή:

Βίαιες επιθέσεις (δηλ. επιθέσεις κατά της ζωής) ⁽⁴⁾		
Έτος	Διεθνώς	Δυτική Ευρώπη
1989	31	15
1990	46	13
1991	61	22

Σοβαρές απειλές βίας ⁽⁵⁾

Έτος	Διεθνώς
1989	47
1990	132

Στοιχεία από το Ηνωμένο Βασίλειο δείχνουν ανάλογη άνοδο, για την περίοδο 1989-1990:

Έτος	Σύνολο χρονισμάτων που δηλώθηκαν ⁽⁶⁾
1989	180
1990	265
1991	261

Σύμφωνα με το Ομοσπονδιακό Γραφείο για την Προστασία του Συντάγματος (BVS), υπήρξε μία σημαντική αύξηση των πράξεων βεβήλωσης εβραϊκών νεκροταφείων στη Γερμανία μετά τις αναταραχές στο Ρωστόζ.

Έτος	Βεβήλωση Εβραϊκών νεκροταφείων
1991	84
1992	104

(7)

Γιατί αυξάνεται ο αντισημιτισμός

Η Ευρωπαϊκή σταθερότητα απειλείται από την άνοδο μιας ακραίας μορφής εθνικισμού και ξενοφοβίας, του ρατσισμού και της ρατσιστικής βίας. Όλα αυτά εμπεριέχουν ένα μίσος απέναντι στους ξένους, οι δε σφυγμομετρήσεις στην Ευρώπη και ειδικά την Ανατολική Ευρώπη εξακολουθούν να δείχνουν υψηλά επίπεδα αντισημιτισμού. Το μίσος όμως απέναντι στους τσιγγάνους, τους Μουσουλμάνους, τους μετανάστες εργάτες και τους πρόσφυγες είναι μεγαλύτερο. ⁽⁸⁾

Στη Βρετανία, στοιχεία του υπουργείου Εσωτερικών σχετικά με τα ρατσιστικά γεγονότα δείχνουν μία απογοητευτική πλην όμως αναμενόμενη ανοδική τάση:

Έτος	Ενρύτερο Λονδίνο	Αγγλία και Ουαλία ⁽⁹⁾
1989	2697	5044
1990	2908	6359
1991	3373	7882
1992	3227	7793

Οι υπεύθυνοι των αντιρατσιστικών εκστρατειών θα υποστήριζαν ότι οι αριθμοί είναι πολύ μεγαλύτεροι και ότι πολλές ρατσιστικές ενέργειες και εγκλήματα δεν δηλώνονται. ⁽¹⁰⁾

Εν τούτοις, δεν πληττονται μόνο οι Εβραϊκοί οργανισμοί. Η βεβήλωση Χριστιανικών λατρευτικών χώρων και η κλοπή θρησκευτικών αντικειμένων από τις εκκλησίες, αυξήθηκε κατά 20% τον περασμένο χρόνο, οι δε μισές περίπου Αγγλικανικές εκκλησίες αναμένεται ότι θα πέσουν θύμα κλοπής φέτος. Σύμφωνα με τον Όμιλο Εκκλησιαστικών Ασφαλειών, τα εγκλήματα κατά των εκκλησιών αυξήθηκαν κατά 200% μέσα στα τέσσερα τελευταία χρόνια, οι δε εμπρηστές προξένησαν ζημιές ύψους άνω των 6 εκατομμυρίων Αγγλικών λιρών σε εκκλησίες και νεκροταφεία, κατά την ίδια περίοδο. ⁽¹¹⁾ Οι επιθέσεις σε Μωσαϊκιστικά τεμένη, Ινδουιστικούς και Σιχτικούς Ναούς αυξήθηκαν επίσης επικίνδυνα.

Η επίδραση των γεγονότων στη Γερμανία δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Σύμφωνα με στοιχεία της Γερμανικής Κυβέρνησης, οι εγκληματικές ενέργειες που διέπραξε η ακροδεξιά αυξήθηκαν ως ακολούθως:

Έτος	Εγκληματικές ενέργειες της ακροδεξιάς ⁽¹²⁾
1990	270 ενέργειες
1991	1483 ενέργειες
1992	2506 ενέργειες

Στη Σουηδία, η Αστυνομία ανακοίνωσε ότι πάνω από 100 βίαια επεισόδια έλαβαν χώρα εναντίον προσφυγικών στρατοπέδων μέσα σε τρία χρόνια, από τον Ιανουάριο του 1989 μέχρι τον Δεκέμβριο του 1991, αυτός όμως ο δείκτης βίας μειώθηκε σε 72 μόνο επεισόδια τον επόμενο χρόνο, από τον Ιανουάριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1992. ⁽¹³⁾

Στη Γαλλία, οι επιθέσεις κατά της

Εβραϊκής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών ενεργειών, κινήθηκαν ως εξής:

Έτος	Τρομοκρατικές ενέργειες κατά της Εβραϊκής κοινότητας
1989	18
1990	20
1991	40
1992	23

(14)

Η ακροδεξιά θεωρείται η κυριότερη αιτία για την άνοδο του αντισημιτισμού. Η παράταξη αυτή έχει ενθαρρυνθεί από τους παρακάτω παράγοντες:

1. Την κατάρρευση του κομμουνισμού και την επανένωση της Γερμανίας. Πολλά μέλη της ακροδεξιάς βλέπουν την εξέλιξη αυτή ως δικαίωση του πολιτικού τους πιστεύω.

2. Την επιτυχία της κοινωνικο-εθνικής δεξιάς (δηλαδή, τον Λεπέν και τον Schonhuber) που προήλθε από αντίδραση στη μετανάστευση από τη Νοτιο-Ευρώπη και τον Τρίτο Κόσμο.

3. Την αύξηση της βίας των σκίτζιντς εναντίον των εθνικών μειονοτήτων με διακριτά χαρακτηριστικά.

4. Την πολιτική διάσπαση των ιδεολογικών δομών, την αστάθεια στην Ευρώπη που έχει προκληθεί από τη συνεχιζόμενη οικονομική ύφεση, την κατάρρευση του κομμουνισμού, τη διαμάχη στη Γιουγκοσλαβία, την έλλειψη πολιτικής και νομοθετικής ενότητας στην Ευρώπη, την αύξηση των περιθωριακών πολιτικών κινήματων.

5. Οι αντισημιτικές προκαταλήψεις και η αμφισβήτηση του Ολοκαυτώματος, τα οποία υπήρχαν στα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έχουν αρχίσει τώρα να υποχωρούν.

Η άρνηση του Ολοκαυτώματος

Η αύξηση της άρνησης του Ολοκαυτώματος αξίζει ειδική μνεία. Ορισμένοι νεο-Ναζί πιστεύουν ότι προκειμένου να επιτύχουν μαζική υποστήριξη από το εκλογικό σώμα πρέπει

Από την ομιλία του πρωθυπουργού κ. Κων. Σημίτη στην επίσημη τελετή έναρξης του Έτους κατά τον Ρατσισμό που έγινε στην Αθήνα, στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής, στις 26.2.97. Όπως τόνισε ο πρωθυπουργός: «Εμείς οι Έλληνες ξέρουμε καλά τι σημαίνει προσφυγιά και αντισημιτισμός»

να υπερβούν το εμπόδιο του Ολοκαυτώματος. Η δολοφονία εκατομμυρίων αθώων, άμαχων ανθρώπων για ιδεολογικούς σκοπούς, θα αποτελέσει πάντα εμπόδιο σε οποιαδήποτε εκλογική υποστήριξη αναζητούν οι Ναζί. Δεν μπορούν να το υπερβούν, άρα το αρνούνται.

Πενήντα περίπου χρόνια μετά το Ολοκαύτωμα, σταδιακά εκλείπουν οι αυτόπτες μάρτυρες και οι επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος, με συνέπεια η επίπτωση του τρόμου να έχει αρχίσει να λησμονιέται. Υπήρχε επίσης στην Ευρώπη μια γνήσια επιθυμία να ξεχαστεί και να ξεγυριστεί το παρελθόν. Πιο σημαντικό ακόμα για το μέλλον, είναι το γεγονός ότι ο τρόμος είναι τόσο μεγάλος και ο αριθμός των ανθρώπων που δολοφονήθηκαν είναι επίσης τόσο μεγάλος που είναι δύσκολο να το πιστέψει κανείς, πόσο μάλλον να συμβιβαστεί με αυτή την πραγματικότητα. Πολλοί άνθρωποι, ειδικά οι νέοι, αντλούν πληροφόρηση και γνώση της ιστορίας από τον κινηματογράφο και την τηλεόραση, όπου η ανάμειξη της πραγματικότητας και της φαντασίας

αποτελεί καθημερινή πρακτική, θεωρείται μάλιστα πολιτικά ορθό να αμφισβητούνται καθιερωμένες αλήθειες. Μέσα σ' αυτό το κλίμα έχει αρχίσει να γίνεται αποδεκτό το να αμφισβητούνται τα γεγονότα ή ακόμα και η ίδια η ύπαρξη του Ολοκαυτώματος. Ο David Irving, ο Βρετανός συγγραφέας, αποτελεί κεντρικό πρόσωπο στην εκστρατεία άρνησης του Ολοκαυτώματος, όπως είναι και οι άλλοι αυτο-αποκαλούμενοι διανοούμενοι του κινήματος άρνησης, μεταξύ των οποίων οι Robert Faurisson, Arthur Butz, κ.ά. Ειδικά ο Irving, λόγω της γήιμης του ως δημοφιλούς ιστορικού και μέσω των επαφών που πραγματοποίησε με τους Ναζί και τους Δεξιούς Συντηρητικούς στη Γερμανία, συνέτελεσε στην αποπεριθωριοποίησή τους.

Η άρνηση του Ολοκαυτώματος αποτελεί επίσης όπλο στα χέρια των εχθρών του Ισραήλ. Το Ισραήλ ιδρύθηκε εν μέρει ως το καταφύγιο των προσφύγων του Ολοκαυτώματος. Το να αρνείται κανείς το Ολοκαύτωμα ισοδυναμεί με απόπειρα απάλειψης μέρους της ηθικής νομιμοποίησης

του κράτους του Ισραήλ. Υπονοεί επίσης ότι το Ολοκαύτωμα υπήρξε μία Εβραϊκή εφεύρεση, που αποσκοπούσε στο να ενεργοποιήσει τα αισθήματα οίκτου του κόσμου και να δικαιολογήσει μαζικές αποζημιώσεις.

Ο αντισημιτισμός χρησιμοποιείται τώρα ως πολιτικό «όπλο» εναντίον της δημοκρατίας στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης τόσο από τις δυνάμεις που υποστηρίζουν την παλινδρόμηση προς την αριστερά όσο και τις δυνάμεις της εθνικιστικής δεξιάς. Στα κράτη αυτά, ο αντισημιτισμός έχει χρησιμοποιηθεί και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται για επιθέσεις κατά των εκλεγμένων κυβερνήσεων από την εθνικιστική δεξιά απ' ενός, η οποία κατηγορεί τους κομμουνιστές ότι αποτελούν μέρος ενός Εβραϊκού σχεδίου, και απ' ετέρου από την αριστερά, η οποία κατηγορεί τις κυβερνήσεις ότι ενδίδουν στον εβραϊκό καπιταλισμό. Στις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ο αντισημιτισμός εξακολουθεί να παραμένει ένα ισχυρό και υπολογίσιμο μέγεθος.

Ο αντισημιτισμός του Ανατολικού μπλοκ

Στη Ρουμανία, ο αντισημιτισμός εντάθηκε σαφώς στη διάρκεια των δύο τελευταίων χρόνων, καθώς το κυβερνών κόμμα στη χώρα αυτή εξαρτάται από την υποστήριξη των εξτρεμιστικών κομμάτων, τα οποία υιοθετούν την πιο καζοθή μορφή αντισημιτισμού. Στην Ουγγαρία, η εξέχουσα πολιτική προσωπικότητα, ο Istvan Csurka εξακολουθεί να επηρεάζει σημαντικά τα πράγματα, η δε χρησιμοποίηση του αντισημιτισμού αποσκοπεί στο να αυξήσει τη δύναμή του στις γενικές εκλογές του 1994.

Στη Ρωσία υπάρχουν αναρίθμητοι σταθερά θεμελιωμένοι αντι-Εβραϊκοί οργανισμοί και εκδόσεις τόσο στους κόλπους της δεξιάς όσο και της αριστεράς, παρ' όλο που πρόσφατες ενέργειες από την πλευρά της κυβέρνησης δείχνουν ότι η ίδια αναγνωρίζει ότι ο αντισημιτισμός είναι ένα από τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι αντιδημοκρατικές δυνάμεις, και έχει για τον λόγο αυτό, πάρει νομικά μέτρα ενώ παράλληλα έχει επίσης απευθυνθεί σε Εβραϊκές οργανώσεις για να ζητήσει συμβουλές.⁽¹⁵⁾

Τέλος, οι Εβραίοι προσφέρονται ως ο ιδανικός και προαιώνιος αποδιοπομπαίος τράγος. Για παράδειγμα, το «πρόβλημα των Εβραίων» έχει ξεσπάσει στη μεταπολεμική πολιτική της Πολωνίας σε πλήθος περιπτώσεων, ιδιαίτερα το 1968 και το 1981, όταν πρώτη η Αριστερά υπό την ηγεσία του Στρατηγού Moczar και στη συνέχεια η εθνικιστική Δεξιά εξαπέλυσαν αντισημιτικές εκστρατείες. Και πρόκειται μάλιστα για μία χώρα στην οποία έχουν απομείνει μόνο 10.000 Εβραίοι, οι περισσότεροι των οποίων είναι ηλικιωμένοι.

Η άκρα Δεξιά

Δεν είναι σκοπός αυτού του άρθρου να αναλύσει την άκρα Δεξιά και το πώς αυτή λειτουργεί, αξίζει όμως να σημειώσουμε ότι η πτέρυγα αυτή, έχει αυξηθεί σε μέγεθος και κλίμακα δραστηριοτήτων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Εν τούτοις, το πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο ρατσισμός εγκαταλείπει τις στενές εθνικιστικές του ρίζες, υπέρ μιας πίστης σ' ένα κίνημα παν-Αρίων.

Βανδαλισμοί νεκροταφίου, Γερμανία 1993.

Συνεπώς, πολλές από τις νέες ριζοσπαστικές ρατσιστικές ομάδες είναι μόνο μέχρις ενός βαθμού ρατσιστικές.

Το BVS έχει επίσης εντοπίσει την έναρξη προετοιμασιών για τρομοκρατική δράση των νεο-Ναζί. Αυτή δεν θα περιλαμβάνει μόνο επιθέσεις σε μετανάστες, αλλά και σε άλλους στόχους που θεωρούνται εχθρικοί και πιθανόν να στραφεί και εναντίον κρατικών ιδρυμάτων.⁽¹⁶⁾ Επαφές, για παράδειγμα, μεταξύ της υποτιθέμενης πολύ μικρής Αμερικανικής Λευ-

κής Αντίστασης των Αρίων και της αντίστοιχης Βρετανικής και Σκανδιναβικής δείχνουν ότι η πιθανότητα ενός επερχόμενου ρατσιστικού πολέμου είναι μεγάλη και αναπτύσσεται μέσα σ' αυτές τις ομάδες. Αξίζει ιδιαίτερα να μνημονευθεί ο αναπτυσσόμενος σύνδεσμος μεταξύ των εθνικιστικών ομάδων. Επί χρόνια, οι ομάδες της ακροδεξιάς αυτο-περιορίζονταν στο να συναντιούνται μόνο στην ετήσια διάσκεψη τους στην πόλη Ντικ-σμοντ του Βελγίου, κάθε Απριλίου, και στην αντίστοιχη μυστική συνάντησή τους στη Γερμανία την ημέρα

της επέτειου του θανάτου του Ρούντολφ Χίτλερ. Εξ η της γέννησης του Αντόλφ Χίτλερ. Σήμερα, εν μέρει ως αποτέλεσμα των φαινομένων των περιόδων συγχροτήτων των οπινιών, έχουν ταχθεί διεθνείς επαφές, οι οποίες αναμένεται μάλιστα να διευρυνθούν.

Σύμφωνα με Βρετανικές πηγές, επηρεαζόμενες από το BVS, οι Γερμανικές νεο-ναζιστικές ομάδες προσπαθούν τώρα να αποκαταστήσουν επαφές με τη Ρωσία, την Ουγγαρία και ιδιαίτερα με τα κράτη της Βαλτικής, τόσο προκειμένου να διαδώσουν το πανγερμανικό μήνυμά όσο και να συζητήσουν σχετικά με την εκτεταμένη και την εκδοχή υλικού, πράγμα απαραίτητο στη Γερμανία. Οι Ερνστ Zundel στον Καναδά και Gary Lauck στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι επίσης προμνηστευτές προπαγανδιστικού υλικού της γερμανικής ακροδεξιάς για τους ιδιους σκοπούς.⁽¹⁷⁾ Επιπλέον, στα κράτη της Βαλτικής και τη Ρωσία έχουν προγραμματιστεί από Βρετανούς νεο-Ναζί σε συνεργασία με Γερμανούς ομοϊδέατες τους.⁽¹⁸⁾ Το ράλι CEDADE των περσιμένων Νορβηγών στην Ισπανία, το οποίο παρκαζόσθησαν νεο-Ναζί από ολόκληρη την Ευρώπη θα συνοδεύεται γύρω τον Νοέμβριο από επιτεταμένη επίθεση Βρετανών νεο-Ναζί. Οι ξένες επαφές δεν φανερώνονται να έχουν γκάπα μέχρι σήμερα στο επίπεδο των συνδέσεων.

δεδομένου ότι δείχνουν να διατηρούν ακόμα τη μορφή κοινωνικών επαφών. Παρά το ότι η ελεύθερη ανταλλαγή έντυπου υλικού έχει αυξηθεί εδώ και κάποια χρόνια, εν τούτοις είναι σπάνιο να δει κανείς συνεργασία σε επιχειρησιακό επίπεδο.

Ο Μουσουλμανικός δογματισμός

Η άνοδος του επαναστατικού Μουσουλμανικού δογματισμού έχει προσδώσει μία νέα διάσταση στον αντισημιτισμό, η οποία μάλιστα θεωρείται ανησυχητική από τις Εβραϊκές κοινότητες. Ορισμένοι δογματικοί αντλούν ολοένα και περισσότερα αντι-Εβραϊκά θέματα από την Ισλαμική λογοτεχνία, και ιδιαίτερα από το Κωράνι και τις ερμηνείες του, τα οποία έχουν μία αρνητική θεώρηση για τους Εβραίους. Πρόκειται για έναν θρησκευτικά βασισμένο αντισημιτισμό,

ο οποίος χρησιμοποιείται από τα συγκεκριμένα Αραβικά κράτη που βρισκονται σε πόλεμο με το Ισραήλ, και παρουσιάζει τους Εβραίους ως χαρακτηριστικούς τύπους Ναζί. Ο Hizb-ut-Tahrir και ο Murabitun, στη Βρετανία ιδιαίτερα, είναι ενεργοί στον τομέα αυτό. ⁽¹⁹⁾

Ο Μουσουλμανικός κόσμος δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την ιδέα του Εβραϊκού ελέγχου των Αγίων Τόπων και του τρίτου ιερότερου Μουσουλμανικού χώρου, την Ιερουσαλήμ. Έτσι, η προπαγάνδα του μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε θεωρίες συνωμοσίας προκειμέ-

νου να αποδείξει πώς και γιατί οι Εβραίοι ελέγχουν τους Αγίους Τόπους και πώς κατόρθωσαν να νικήσουν τους Αραβικούς και Μωαμεθανικούς στρατούς στους πολέμους που προέκυψαν. Οι παλιές θεωρίες της Εβραϊκής συνωμοσίας χρησιμοποιούνται αναπόφευκτα, και γι' αυτό οι Μουσουλμάνοι είναι σήμερα οι βασικοί τροφοδότες των κλασικών αντισημιτικών κειμένων. Τα περισσότερα παραδοσιακά Μουσουλμανικά βιβλιοπωλεία πουλάνε τώρα «Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών», και το «Αντι-Σιών» του William Grimstead, καθώς και τις

κές εκστρατείες, και λίγα μόνο παραδείγματα αρκούν.

Τα έργα του αρνητή του Ολοκαυτώματος Faurisson προσθύνονται στη Γαλλία από τον αναρχικό εκδοτικό οίκο Vielle Taupe. Το Ιταλικό Gruppo Comunista Internazionalista Autonomo έχει δημοσιεύσει άρθρα στο περιοδικό του, τα οποία υποστηρίζουν ότι το Ολοκαύτωμα υπήρξε απάτη. Οι δεσμοί ανάμεσα στην άκρα αριστερά και τους Άραβες τρομοκράτες έχουν αποδειχθεί σε πολλές περιπτώσεις. Στην προσπάθειά τους να χτυπήσουν τους υποστηρικτές του Ισραήλ

στην Ευρώπη, οι Άραβες έχουν συχνά επιτεθεί σε Εβραϊκούς, αντί για Ισραηλινούς στόχους. Η συμπαράσταση της άκρας αριστεράς σε ορισμένους από αυτούς είναι καλά στοιχειοθετημένη, και είναι γνωστοί οι επιχειρησιακοί δεσμοί μεταξύ του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PFLP) και της αριστεράς, καθώς και της ομάδας του

Αντιεβραϊκά σκηνήματα στη Συναγωγή του Ντίσελντορφ το 1933.

παραλλαγές στο ίδιο θέμα, της προ-σχεδιασμένης δηλαδή Εβραϊκής επικράτησης. ⁽²⁰⁾

Η αντισιωνιστική Αριστερά

Η Αριστερά δεν είναι αμέτοχη στον αντισημιτισμό. Ο αντισιωνισμός της άκρας αριστεράς έχει συχνά ολισθήσει στον αντισημιτισμό. Πράγματι, η άρνηση της αριστεράς στο δικαίωμα των Εβραίων να αποτελούν ένα λαό μπορεί από μόνη της να θεωρηθεί ως άρνηση των δικαιωμάτων τους. Η άκρα αριστερά έχει αναμειχθεί σε αντι-Εβραϊ-

Αμπού Νιντάλ και των Μαρξικών ομάδων κάτω από την ομπρέλα του Μαρξικού Διεθνούς Επαναστατικού Κινήματος, (συμπεριλαμβανομένου του Sendero Luminoso στο Περού). Ένα πρόσφατο διαφωτιστικό παράδειγμα συνέβη στη Δανία το 1989, όταν μέλη της Μαρξικής Ομάδας Blekingegade καταδικάστηκαν για ανάμιξη σε σειρά ένοπλων ληστειών και το φόνο ενός αστυνομικού, και βρέθηκαν στην κατοχή τους συγκεντρωμένα τα ονόματα και οι διευθύνσεις 600 Εβραίων στη Δανία, για λογαριασμό του PFLP.

Εβραϊκές αντιδράσεις στην άνοδο του αντισημιτισμού

Οι Εβραίοι θεωρούν ότι η Ευρωπαϊκή σταθερότητα κινδυνεύει μάλλον περισσότερο από την ανάπτυξη της εθνοεθνικότητας, του ακραίου εθνικισμού και του ρατσισμού, παρά από τον αντισημιτισμό αυτό καθαυτό, εξού και ο περσινός τίτλος της Συνάντησης του Παγκόσμιου Εβραϊκού Συνεδρίου, τον Ιούνιο 1992 «Ο Φύλακας των Αδελφών μου» που έφερε κοντά Εβραίους και Χριστιανούς ηγέτες, και κατέληξε σε μείζονες κοινές διπλωματικές πρωτοβουλίες. Το Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ έχει καταρτίσει μία βάση δεδομένων πάνω στον αντισημιτισμό στη Βιβλιοθήκη Wiener και το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο στην Ιερουσαλήμ διαθέτει τώρα το Διεθνές Κέντρο του για τη Μελέτη του Αντισημιτισμού. Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, οι Εβραϊκές κοινότητες συζητούν τον αντισημιτισμό, την αντίδρασή τους και τις αντιδράσεις των κυβερνήσεών τους. Στη Βρετανία, η Εβραϊκή κοινότητα κάνει τακτικές συναντήσεις με την Επιτροπή για τις Φυλετικές και Κοινωνικές Σχέσεις της Ένωσης των Ανωτάτων Αξιωματικών της Αστυνομίας (ACPO) και το υπουργείο Εσωτερικών, και έχει πρόσφατα υποβάλει αποδεικτικά στοιχεία στην Επιτροπή Αναθεώρησης Ρατσιστικών Επιθέσεων και Παρενοχλήσεων της Βουλής των Λόρδων.

Νομοθετικές ρυθμίσεις

Σήμερα, στην Ευρώπη, υπάρχει μία εμφανής αναγνώριση του πόσο επίσημος μπορεί να αποβεί ο αντισημιτισμός, όχι μόνο για τους Εβραίους, αλλά για ολόκληρο τον κοινωνικό και δημοκρατικό ιστό. Στη Διεθνή Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Βιέννη, τον Ιούνιο του 1993, οι Εβραίοι αντιπρόσωποι ζήτησαν να περιληφθεί ο αντισημιτισμός στο τελικό κείμενο της Διάσκε-

ψης ως συγκεκριμένη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν το πέτυχαν, περιλήφθηκε όμως στο τελικό κείμενο που δημοσιεύθηκε από το Φόρουμ NGO που προηγήθηκε, και έγινε ειδική μνεία από ένα μέλος των ομιλητών στην Ολομέλεια, παρουσία του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Γουόρεν Κρίστοφερ, του Ουγγρικού υπουργού Εξωτερικών και των απεσταλμένων της Γαλλίας, Νορβηγίας, Σουηδίας και Ολλανδίας. Τον Φεβρουάριο του 1994 η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εξέδωσε ένα πρωτοφανές Ψήφισμα που καταδίδε τον αντισημιτισμό και όλες τις μορφές του ρατσισμού και καλούσε τον αρμόδιο Επίτροπο να εξετάσει την κατάσταση και να υποβάλει τα συμπεράσματά του.

Οι συνεχιζόμενες προσπάθειες να ενισχυθούν οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά τον ρατσισμό οδήγησαν στο να περάσει πρόσφατα ένα Ψήφισμα, το οποίο καλεί τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν, μεταξύ άλλων, την κατάλληλη νομοθεσία που να καταδικάζει την άρνηση της γενοκτονίας που διεξάχθηκε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και να καταστεί ευθύνη του Επιτρόπου ο αγώνας κατά των ρατσιστικών διακρίσεων. Το Ψήφισμα καλεί επιπλέον την Επιτροπή να προωθήσει τον συντονισμό και την άντληση της εμπειρίας που έχει αποκτηθεί, με πρωτοβουλίες μέσα στην Κοινότητα που να κατευθύνονται εναντίον του ρατσισμού και του αντισημιτισμού. Τέλος, αποφασίζεται η κατάρτιση μιας τράπεζας δεδομένων και ένα σύστημα για την μεθόδευση των δραστηριοτήτων των κρατών μελών στον τομέα του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και της ξενοφοβίας. (21)

Το Ψήφισμα μένει ακόμα να επικυρωθεί από την Επιτροπή. Τον Οκτώβριο του 1993, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε ένα Σχέδιο Δράσης, βάσει του οποίου ανατάθηκε μία Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Έλλειψης Ανοχής, η οποία έχει ως αντικείμενο την αναθεώρηση των νόμων, των πολιτικών και των άλλων μέτρων που έχουν ληφθεί από τα κράτη μέλη

για την καταπολέμηση του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και της έλλειψης ανοχής.

Ορισμένες πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκά κράτη περιλαμβάναν:

1. 13 Ιουνίου 1990: Η Γαλλική κυβέρνηση τροποποίησε τον νόμο της 29ης Ιουνίου 1881 σχετικά με την ελευθερία του Τύπου, και έθεσε εκτός νόμου την αμφισβήτηση ιστορικών γεγονότων - εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, όπως καθοριζόταν από τη διακήρυξη του Διεθνούς Στρατιωτικού Βήματος που προσαρτήθηκε στη Συμφωνία του Λονδίνου στις 8 Αυγούστου του 1945.

2. 11 Νοεμβρίου 1991: Το Ισπανικό Συνταγματικό Δικαστήριο διακήρυξε την κοινωνική δράση της Violeta Freedman, μιας από τα θύματα που επέζησαν του Ολοκαυτώματος, εναντίον του Leon Degrelle (τον έξι φορές Βέλγον συνεργό των Ναζί), ο οποίος είχε αρνηθεί το γεγονός του Ολοκαυτώματος.

3. Φεβρουάριος του 1992: Το Κοινοβούλιο της Αυστρίας τροποποίησε τον Συνταγματικό Νόμο της 8ης Μαΐου 1945, καθιστώντας παράνομη την έκδοση ή μετάδοση της άρνησης, ή της καταφύγης υπ'αίτιασής ή της αποδοχής ή δικαιολόγησης της εθνικής σοσιαλιστικής γενοκτονίας ή άλλων εθνικών σοσιαλιστικών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας.

4. 4 Νοεμβρίου 1992: Τα Δικαστήρια της Ολλανδίας υποστήριξαν την αγωγή του Ιδρυματος Άννα Φρανκ, του Ισραηλινού Κέντρου Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης και του Γκαφειού για την Καταπολέμηση των Φυλετικών Διακρίσεων, εναντίον των Leo Van Den Bossche, Siegfried Verbeke και του Κέντρου Ελευθέρων Ιστορικής Ερευνας για τη Δημοσίευση Υλικού, στο οποίο αρνούντο το Ολοκαύτωμα.

5. 19 Δεκεμβρίου 1992: Σε ψηφοφορία του, το Ιταλικό Κοινοβούλιο αποφάσισε να ενδυναμώσει τη νομοθεσία του εναντίον φυλετικών και θρησκευτικών υποκινήσεων και όσων εγκλωβίζουν δημόσια τον φασισμό ή τις φασιστικές αρχές.

6. Η Ελβετία, στα πλαίσια της δια-

δικασίας υιοθέτησης νομοθεσίας εναντίον της υποκίνησης σε φυλετικό μίσος, προέβη σε μία τροποποίηση του Αρθρου 2β1β του Ποινικού της Κώδικα, της 21ης Δεκεμβρίου 1937. Επιπρόσθετα, η τροποποίηση θέτει εκτός νόμου την «κατάφωρη υποβάθμιση ή την οποιαδήποτε απόπειρα αμφισβήτησης της γενοκτονίας».

Συμπεράσματα

Ο αντισημιτισμός είναι κοινός σε όλες τις ακραίες πολιτικές τάσεις, αν και είναι διαδεδομένος σε μικρότερο βαθμό στην

άκρα αριστερά. Μπορεί κανείς να συναντήσει τον αντισημιτισμό, οπουδήποτε απειλείται η δημοκρατία. Συχνά αποτελεί τον μανδύα κάτω από τον οποίο κρύβεται η επίθεση κατά της ίδιας της δημοκρατίας. Με τα λόγια του Per Ahlmark, πρώην Πρωθυπουργού της Σουηδίας: «Ένας παράγων που φαίνεται να είναι κοινός σε όλο το σύγχρονο μίσος κατά των Εβραίων είναι ότι αυτό προέρχεται βασικά από αντιδημοκρατικές δυνάμεις».

Όταν αυτοί που αντιτίθενται στη δημοκρατία δεν μπορούν να επιτεθούν άμεσα εναντίον της, τότε συσπειρώνονται γύρω από το ένα

στοιχείο που έχουν κοινό, το μίσος κατά των Εβραίων. Οι Εβραίοι, λόγω της ιδιαιτερότητάς τους, του ιστορικού τους ρόλου ως αποδιοπομπαίον τράγον, και επειδή σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη δεν υπάρχουν πια και δεν μπορούν να ανταποδώσουν, προσφέρονται ως ο ιδανικός στόχος.

Η κλίμακα του αντισημιτισμού και της αντίδρασης των κυβερνήσεων σε αυτόν, παρέχει ένα βαρόμετρο της κατάστασης της δημοκρατίας στη συγκεκριμένη χώρα. Ο αντισημιτισμός δεν είναι, συνεπώς, μία απειλή από μόνος του, αλλά ένα σύμπτωμα μιας γενικότερης απειλής της σταθερότητας και της δημοκρατίας.

Σημειώσεις:

1. Εβραϊκή Έκδοση, 1978.
2. Σχέδιο για τη Μελέτη του Αντισημιτισμού, Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, Νοέμβριος 1992.
3. Συμβούλιο Βουλευτών των Βρετανών Εβραίων.
4. Σχέδιο για τη Μελέτη του Αντισημιτισμού, Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, Ιούνιος 1993.
5. Σχέδιο για τη Μελέτη του Αντισημιτισμού, Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, Ιούνιος 1993.
6. Συμβούλιο Βουλευτών των Βρετανών Εβραίων.
7. Στατιστικά στοιχεία του BVS που δημοσιεύθηκαν στην Διεθνή Έκθεση περί Αντισημιτισμού, από το Ινστιτούτο Εβραϊκών Υποθέσεων του Λονδίνου, το 1993.
8. «Φυλετική Βία και Παρενόχληση στην Ευρώπη», Robin Oakley για το Συμβούλιο της Ευρώπης [MG-CR (91) 3 παρ. 2], 1992.
9. Στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών της Μεγ. Βρετανίας, 26 Απριλίου 1993. Τα στοιχεία τους δεν συμφωνούν απόλυτα με τα στοιχεία που ανακοινώθηκαν όσον αφορά στα δηλωμένα κομμάτια φυλετικής βίας, στις 12 Ιουλίου του 1993, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις υπήρχαν περισσότερα από ένα θύματα σε κάθε περιστατικό.
10. Σύμφωνα με την Επιτροπή Φυλετικής Ισότητας, μόνο το 10% των φυλετικών επιθέσεων δηλώνονται στην Αστυνομία. Ο Πίτερ Λούντ, εκπρόσωπος του υπουργείου Εσωτερικών, δήλωσε ότι οι επιθέσεις με φυλετικό κίνητρο θα πρέπει να ανέρχονται σε 140.000, σύμφωνα με τα στοιχεία που είχε συγκεντρώσει το γραφείο του, στις 14 Ιουλίου 1993.
11. Ομιλος Εκκλησιαστικών Ασφαλειών, ετήσια έκθεση 1992.
12. «Γερμανική Κιβέρνηση και Άνθρωποι που αντιτίθενται στην Ξενοφοβία και τη Βία», δελτίο Τύπου της Γερμανικής προεδρίας, Λονδίνο, 14 Ιανουαρίου 1993.
13. Στατιστικές του Σουηδικού κράτους, όπως δημοσιεύθηκαν στο άρθρο «Η λατρεία της βίας - Σουηδική πολιτιστική αντίληψη» της Helen Loow, Göteborg, Σουηδία.
14. «Ο αγώνας ενάντια στο Ρατσισμό και την Ξενοφοβία», Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώ-

ματα, Παρίσι 1992.

15. «Καταπολεμώντας το Ρατσισμό, την Ξενοφοβία και τον Αντισημιτισμό», σεμινάριο οργανωμένο από το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας, την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ανωτάτου Σοβιέτ της Ρωσίας, τη Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκό Εβραϊκό Συμβούλιο, 31 Μαΐου έως 1η Ιουνίου 1993, στη Μόσχα.

16. Ernst Uhrlau, Πρακτορείο του Αμβούργου για την Προστασία του Συντάγματος (LIV), Λονδίνο, 16 Μαΐου 1993.

17. Συμβούλιο Βουλευτών των Βρετανών Εβραίων.

18. Ernst Uhrlau, LIV, Λονδίνο 16 Μαρτίου 1993.

19. Για παράδειγμα, βλέπε: «Κανόνες του Ισλάμ για την Αεροπειρατεία», έκδοση της Al Fajr, No 12, Απρίλιος 1988. «Το μόνο σχέδιο είναι το πεδίο μάχης ανάμεσα στους Μουσουλμάνους και τους Εβραίους», Huzb-ut-Tahrir, Al Khilafah, 23 Φεβρουαρίου 1990. «Το σημάδι του σπαθιού», Morabitun, Norwich, Νοέμβριος 1992.

20. Για παράδειγμα: Βιβλιοπωλείο Al Hoda, Λονδίνο WC1, βιβλιοπωλείο Al Kashkool, Λονδίνο W2, βιβλιοπωλείο Emans, Λονδίνο W2.

21. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, A3-0127/93, 21 Απριλίου 1993.

[Η παραπάνω Έκθεση παρουσιάστηκε στη Διάσκεψη του Wilton Park, WPS 93/4, που έλαβε χώρα από 21-23 Ιουνίου 1993, με θέμα **Εθνική, Θρησκευτική και Φυλετική Βία στην Ευρώπη: Κιβέρνηση, Αστυνομία και Δημόσιες Αντιδράσεις**. Δημοσιεύτηκε στη διεθνή περιοδική έκδοση για τα Δικαιώματα των Ομάδων, στο τεύχος του 1994 (σελ. 211-222). Σημειώνεται ότι η Έκθεση συντάχθηκε το 1992 και δεν έχει λάβει υπόψη της τις ιστορικές αλλαγές καθεστώτων στην πρώην ΕΣΣΔ και τις Ανατολικές χώρες]. Η μετάφραση έγινε από την κα **Τίλντα Νέγγη**. Το άρθρο δημοσιεύεται με την ευκαιρία που το 1997 έχει ανακηρυχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως Έτος κατά του Ρατσισμού, της Ξενοφοβίας και του Αντισημιτισμού.

Η Κρήτη και οι Εβραίοι

Υπό ΕΥΑΓ. ΦΡΟΝΙΜΟΥ

1. Με χαρά οι Κρήτες είδαν να αποκαθίστανται εσχάτως εκ νέου, οι φίλοι δεσμοί τους οποίους είχαν ανάσθαι με τον ευγενή Εβραϊκόν λαόν. Διότι αι σχέσεις ως γνωστόν είχαν διακοπή βεβαίως, το 1944, λόγω της γενομένης τότε τελείας καταστροφής και του αφανισμού των ατυχών συμπολιτών μας Εβραίων, εκ των οποίων δεν απέμειναν σήμερον ειμή 2-3 οικογένειες στα Χανιά. Μέχρι δε τότε εξούσαν ευτυχείς και ήσυχοι ούτοι μεταξύ μας και πάντοτε περιεβάλλοντο από όλους μας, με αισθηματά αγάπης και συμπαθείας. Ακόμη δε και κατά τους σκοτεινούς χρόνους της δουλείας, πάντοτε, εστάθην παρά το πλευρόν των, πρόθυμοι αυτών συμπαράστανται και υποστηρικταί. Δι' αυτό δε και ουδέποτε παρουσιάσθη στην Κρήτη το φαινόμενον να αλλάζοιτο Εβραϊός από πίσση Ελλήνων ή να καταντήση ζητιάνος.

Αφορμή δε, για το ξαναζωντανέμα των σχέσεων μας με τον Ιουδαϊκό κόσμον, έδωκε εκτός των άλλων, και η απόφασις του Ισραήλ, να αγοράση τα χαρούπια της Νήσου μας, και μάλιστα σε καλές τιμές.

Με ιδιαίτερον επίσης χαράν, η Κρήτη, εδέχθη προ μηνών και την επίσκεψιν ομάδος νεαρών, ξανθών Εβραίων επιστημόνων, κατά το πλείστον γεωπόνων, οι οποίοι με εξαίρετικόν ζήλον, ήρθαν να μελετήσουν και να εξετάσωσιν τη Κρητική γη και τα προϊόντα της.

Ευχής έργον όμως θα ήτο, εάν παρομοία ομαδική επίσκεψις ή και συχνότεραι ατομικαί επισκέψεις, γέγονον και από την Κρήτη προς την Παλαιστίνη. Διότι έτσι, θα ημπορούσαμεν να αντιληφθούμε καλλίτερα, τα σπουδαία έργα τα οποία έχει να επιδείξη το νεαρόν, αλλά γεμάτο ζωήν και δυναμισμόν Κράτος του Ισραήλ, το οποίον πράγματι είναι άξιον θαυμα-

σμού. Διότι πάνω από την άμμο, στις ερήμους της Παλαιστίνης, αφού μόνο του αγωνίστηκε μετά μεγάλης γενναϊότητος και κατόρθωσε να αποκτήσῃ την ανεξαρτησία του, μόνο του επίσης και πάλιν κατόπιν, χωρίς τη βοήθεια κανενός, καίτοι περιβάλλεται από θανασίμους εχθρούς, επέτυχε εν τούτοις τάχιστα να δημιουργήσῃ το ανώτερον κέντρον του πολιτισμοῦ της Ανατολῆς.

2. Πώς και πότε παρουσιάσθησαν το πρώτον οι Εβραίοι στην Κρήτη, δεν

υπάρχουν εξακριβωμένα πληροφορία. Λέγεται όμως, ότι ήδη από της Μινωϊκῆς εποχῆς, υπήρχε Φρουρά Εβραϊκή εἰς τὰ Ἀνατολὰς της Κνωσσοῦ, πρῶγμα το οποίον φανερώνει, ότι και από τότε υπήρχαν και δεσμοί μεταξύ Κρητῶν καὶ Εβραίων.

Ἀλλωστε καὶ ἡ περιήγησις γὰρ το πολέμιζόν της μένος, φτῆν τῶν Φυλάστειων, ἡ ὁποία ἐξοῦσε κατὰ τὴν ἐποχὴν της Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς Παλαιστίνην, ἢ το Κρητικῆς προελεύσεως. Καὶ ο

Ο θάνατος του αρχираβίνου Κρήτης

— Το 1933

Την μεσημβρίαν της 30 Οκτωβρίου ε.ε. και ενώ εγεννιάτιζε, χαίρων άκρας υγείας, απεβίωσεν όλως αιφνιδίως εκ συγκοπής της καρδιάς ο Αρχираβίνος Χανίων Αβραάμ Δ. Ευβλαγών, άγων το 95 έτος της ηλικίας του, προπορευομένης της Μουσικῆς της φρουράς. Η κηδεία του εγένετο την 3½ μ.μ. της επομένης εν πάση μεγαλοπρεπεία, δημοσία δε δαπάνη τιμής ένεκεν, καθόσον ο μεταστάς πλην των ξένων παρασήμων είχε τιμηθεί και διά του Ελληνικού Μεγαλοσταύρου.

Την εκφοράν ελειτούργησεν ο Ραβίνος Αθηνών, κληθείς προς τούτο τηλεγραφικώς, παρηκολούθησαν δε όλαι αι Διοικητικαί, Στρατιωτικαί, Δικαστικαί και Δημοτικαί Αρχαί, οι εν Χανίοις αντιπρόσωποι των ξένων Δυνάμεων, οι Διευθυνταί των Τραπεζών, απαξάπασα η Ισραηλιτική Παροικία Χανίων, και άπειρον πλήθος κόσμου μεταξύ των οποίων διεκρίνοντο πλείστα έγκριτα μέλη της κοινωνίας, παρ' η ο μεταστάς απήλauen απείρου εκτιμήσεως.

Επί της σοφού κατετέθησαν περί τους 30, στέφανοι, εν οἷς της Γεν. Διοικήσεως Κρήτης, του Δήμου Χανίων, του Επισκόπου, του Προξένου της Ιταλίας, του Γερουσιαστού κ. Αριστομένους Μητσόστακη και άλλων.

Ο μεταστάς, Αρχираβίνος Κρητης Αβραάμ Ευβλαγών υπηρξεν ανέκαθεν ο τίπος του σεμνού και πρᾶου Λευίτου, του στοργικῶν οικογενειάρχου και του ειρηνικῶν ποιμενάρχου. Τα χαρίσματά του ταῦτα τον κατέστησαν έκτοτε αγαπητόν εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν των Χανίων, ανεξαρτήτως θρησκείματος, ὥστε σύσσωμος αὐτὴ τον προέπεμψεν εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν.

Εἰς τὴν οικογένειαν αὐτοῦ εστάλησαν συλλυπητήρια τηλεγραφήματα, εκ μέρους του Προέδρου της Κυβερνήσεως και του υπουργῶν των Εξωτερικῶν.

Τον επικηδεῖον λόγον εξεφώνησεν ο κ. Ραφαήλ Σεζάνα.

[Κρητικαί Μελέται, τεύχος 8, Νοέμβριος 1933]

Χριστιανισμός εις την Νήσον μας διεδόθη επίσης από Εβραίον, τον Απόστολον Παύλον, ο οποίος μάλιστα χειροτόνησε τον πρώτον Επίσκοπον αυτής, τον Τίτον. Εις δε τας πράξεις των Αποστόλων, γίνεται λόγος και περί Κρητών κατοικούντων εν Ιουδαία.

Μετά την κατάληψιν της Παλαιστίνης υπό των Πτολεμαίων, πολλοί Εβραίοι αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Κρήτη. Καθώς επίσης και όταν οι Ρωμαίοι κατέστρεψαν την Ιερουσαλήμ.

3. Όμως πολύ αργότερα, ήτοι επί της εποχής των Ενετών, φαίνεται ότι αρχισε συστηματική μετανάστευσις Εβραίων εις την νήσον μας. Προήρχοντο δε κυρίως εκ της Ισπανίας, κατά τον 15ον αιώνα, ως μαρτυρεί και η διάλεκτος αυτών, η οποία ήτο γεμάτη ισπανιζές λέξεις. Αλλά και από την Ενετίαν κατά το 1394, όταν οι Εβραίοι εξεδιώχθησαν απ' εκεί κατέφυγαν στην Κρήτη.

Ο ιστορικός Ψιλάκης, εις την Ιστορίαν της Κρήτης, αναφέρει ότι, οι εν Κρήτη Ιουδαίται, ήσαν μεν απόγονοι των ανέκαθεν εν αυτή και μάλιστα εν τη μεγαλυπόλει Γόρτινι και προ της υπό του Τίτου αλώσεως της Ιερουσαλήμ, καταφυγόντων Εβραίων, ἀλλ' ως φαίνεται τουλάχιστον εις τας πόλεις της Κρήτης, ούτοι προήρχοντο από τους εξ Ισπανίας προ πάντων εκδιωχθέντας.

Η ζωή δε αυτών εν Κρήτη, υπό το καθεστώς της Ενετίας, ήτο παρομοία προς εκείνην των κατά την εποχήν του μεσαίωνα εν Γαλλία κ.λπ. διαβιώντων ομοεθνών των. Δηλαδή το Κράτος συμπεριφερότο προς αυτούς περίπου όπως σε κτήνη και σε δούλους. Επει τους επεβάλλετο, να διαμένουν εις ωρισμένα μέρη και εις ωρισμένες συνοικίες των πόλεων, κατά το πλείστον εις τας χειροτέρας, ως λ.χ. οι Εβραίοι των Χανίων, οι οποίοι ήσαν περιορισμένοι εις την συνοικίαν την λεγομένην Εβραϊκήν. Απηγορεύετο εις αυτούς ν' αποκτήνουν ακίνητα, ή να τοκίζουν χρήματα, εξετάλουν το έργον του δημίου εις θανατικώς ποινάς, δεν ήδύναντο να εκπληρώσουν ελευθέρως τα της λατρείας αυτών και δεν ήσαν δεκτοί εις τα φρονύρια. Επεβάλλοντο δε προς τούτους εις αυτούς παντοίαι αργαρείαι, καθώς και η υποχρέωσις να φέρωσιν επί των θυρών των οικιών των το γράμμα Ο εις μέγεθος άρτου κ.λπ.

Την φρικώδη ταύτην κατάστασιν,

επεχείρησε να βελτιώσει κάπως, ένας Εβραίος εκ Ρεθύμνης, ο Σαμουήλ Μανουρόνατος, κατά τον 15ον αιώνα. Ουτος διητρεί επικοινωνίαν μετά των Εβραίων της Ενετίας και ήτο πλουσιώτατος, περιελθών δε εις έριδα μετά των εντοπίων αρχών, επειδή ήρνείτο να πληρώνη τους φόρους, προσέφερε τας υπηρεσίας του εις την Ενετικήν Πολιτείαν, διά να καταπνίξη δολίως μίαν Επανάστασιν η οποία είχε τότε εκραγή εναντίον της υπό των Γαβαλάδων.

Η δε Ενετική Πολιτεία προς ανταμοιβήν του εδέχθη και παρεχώρησε εις αυτόν και τους απογόνους του, αρετά προνόμια. Συγχρόνως βελτίωσε την θέσιν των ομοεθνών του. Ούτω τους απήλλαξε της υποχρέωσεως να εκτελούν έργα δημίου κατά την ημέραν του Σαββάτου, εδέχθη να περιορίση τας αργαρείας των κ.λπ.

Πάντως και μετά ταύτα, η ζωή των Εβραίων επί Βενετοκρατίας εν Κρήτη, ήτο φρικτή. Χειροτέρα και των εντοπίων Ελλήνων, προς τους οποίους, εκ φόβου, αναγκάζετο η Διοίκησις να φέρεται με περισσήν περίσκεψιν, διά να μη επαναστατούν.

Αποτελεί δε γεγονός ιστορικών εξηκοσθημένων, ότι ουδείς Εβραίος κατά την περίοδον αυτήν απέκτησε αξίωμα εν Κρήτη.

Οι Ενετοί ημέραν και νύκτα επωφθαλμιούσαν κυρίως τα χρήματα των Εβραίων, τα οποία βοηθούσης και της γήμης, εθεωρούντο απ' ενός μεν ανεξάντλητα, απ' ετέρου δε επιμελώς αποκυβέντα.

Ως αναφέρει δε ο ιστορικός Κριάρης, οι Εβραίοι της Κρήτης μέχρι του 1387, επλήρωσαν 1000 υπέρπυρα, ετησίως, δηλαδή ποσόν σημαντικόν, λαμβανομένον υπ' όψιν ότι κατά την τότε εποχήν, τα χρήματα ήσαν σπάνια. Κατά δε το έτος εκείνο, η Ενετική Σύγκλητος επί τη προφάσει ότι οι εν Κρήτη Ιουδαίοι, ήσαν πολλοί και πλουτίζουν, ανεβίβασε το ποσόν, εις 3500 υπέρπυρα.

Αλλά εκτός τούτου, και οσάκις οι Ενετοί της Κρήτης είχαν ανάγκην χρημάτων, κατέφευγον στους Εβραίους, τους οποίους υποχρέωναν, υπό τύπον δήθεν δανείου, να τους καταβάλλουν σινηθός μεγάλα ποσά, τα οποία εννοείται ουδέποτε και επέστρεφαν.

4. Γεννάται όμως το ερώτημα, πώς κατόρθωσαν οι Εβραίοι, οι οποίοι

εξούσαν εις τόσο μεγάλη αθλιότητα, κατά τους χρόνους εκείνους στην Κρήτη, να αποκτήνουν χρήματα;

Φαίνεται, εν πρώτοις, ότι όσοι κατέφυγαν εδώ εφεραν μαζί και τους θησαυρούς των, ιδίως δε, οι εξ αυτών προερχόμενοι εξ Ενετίας, οι οποίοι ήσαν αρετά εύποροι.

Εξ άλλου, όπως είναι γνωστόν, οι Εβραίοι, είναι οικονομοί και συντηρητικοί εις την ζωήν των. Έχουν δε από αρχαιοτάτων χρόνων συνηθίσει, στην αποταμίευσιν. Προκειμένου λοιπόν οι καταχτηταί της Κρήτης, να εξεύρουν χρήματα, πάντοτε ετρέφοντο κατά πρώτον προς τους Εβραίους, χωρίς να διατάζουν να αποσπούν από τους ατυχείς εκείνους σκλάβους, και το τελευταίον των σολδίων.

Συνεπεία των επιθέσεων αυτών, οι Εβραίοι εξηναγκάζοντο να ακολουθούν πολλάκις τους Κρήτας, όταν έκαναν επαναστάσεις κατά των Ενετών, και να επαναστατούν συγχρόνως και εκείνοι.

Έτσι παρατηρούμε στην περιώνυμο συνθήκη η οποία έγινε το 1299 μεταξύ Αλεξίου Καλλέργη και Ενετικής Πολιτείας, διά της οποίας ετεροματίσθη η επί 17 ολόκληρα έτη διαρκέσασα Επανάστασις αυτού, ότι γίνεται ιδιαίτερος λόγος σε 2 άρθρα της για τους Εβραίους Επαναστάτας και λαμβάνεται μέριμνα υπέρ αυτών.

Η θλίβερά δε αυτή κατάστασις των Εβραίων στην Κρήτη, εξακολούθησε να παραμένη αμετάβλητος και κατά τους κατόπιν χρόνους, της Τουρκοκρατίας. Διότι και οι Τούρκοι εμίσουσιν τους Εβραίους και τους μεταχειρίζοντο, εξίσου κακά όπως και οι Βενετοί.

Μόνον δε κατά τον τελευταίον αιώνα της Τουρκικής κατοχής στην Κρήτη, φαίνεται ότι βαθμιαίως και χωρίς εις την αναγνώρισιν και την επιβολήν των μεγάλων αρετών της Εβραϊκής φυλής, υπεχώρησαν κατ' ανάγκην οι Τούρκοι και εγένετο η ζωή των Εβραίων ανθρωπινότερη.

5. Περί του αριθμού των Εβραίων εν Κρήτη, ελλείπουν διά την αρχαίαν εποχήν, θετικά πληροφορία. Πάντως κατά την Ενετοκρατίαν πρέπει να ήσαν πολλοί Εβραίοι στη Νήσον μας, τούτο δε προκύπτει, εκ του ότι, ως αναφέρει ο Ψιλάκης, υπήρχε τότε εν Κρήτη και ιδιαίτερος Δικαστικός κλάδος, οι λεγόμενοι Πρόσωποι, οίτινες είχαν δικαιο-

δοσίαν επί αστιζών δικιών, μεταξύ Ελλήνων και Ισραηλιτών.

Ο Ντάπερ, αναφέρει ότι μετά την άλωση του Ηρακλείου υπό των Τούρκων κατά το 1669, πέντε μόνον άτομα παρέμειναν εις την πόλιν κατά την είσοδον των κατακτητών. Ητοι 2 Έλληνες ιερείς, μια γυναίκα και 2 Εβραίοι.

Ο δε Γκερόλα αναφέρει επίσης, την ύπαρξιν στην Κρήτη, πέντε εβραϊκών επιγραφών, εκ των οποίων η μία ευρίσκεται στο Μουσείον Χανίων και αφορά την Ισπανικής προελεύσεως οικογένειαν Κωπν γνωστήν εις την Ισπανίαν και εις την Κρήτην από του 16ου αιώνος.

Ο δε Τουρνεφόρ, ο οποίος αργότερα, ήτοι το 1700 επισκέφη την Κρήτην, λέγει ότι εις μεν τα Χανιά ήσαν 50 Εβραίοι, εις δε το Ηράκλειον 100.

Ο Ζιμπερ επισκεφθείς και αυτός την Κρήτην κατά το 1817, λέγει τα εξής: Στην Κρήτην υπήρχαν πολλά οικογένεια Εβραίων, αι περισσότεραι των οποίων ζουν στα Χανιά. Κατοικούν δε σε μικρά σπιτία και εις ορισμένους δρόμους. Ότι οι Τούρκοι συμπεριφέροντο προς αυτούς κατά τον χειρότερον τρόπον, ότι τους απεικάλουν σκύλους κ.λπ. ότι οι Εβραίοι μεταξύ των ομίζουν μίαν ιδιαιτέραν γλώσσαν Ισπανικής προελεύσεως. Οι περισσότεροι Εβραίοι είναι απόγονοι εκείνων οι οποίοι εξεδιώχθησαν επί Φερδινάνδου και Ισαβέλλας. Οι καλλιτέρες εβραϊκές παροιμίες της Ανατολής είναι της Κρήτης. Οι Εβραίοι, λέγει επίσης εκτός των άλλων, ότι είναι εργατικοί και φιλοπόδοι και έχουσι μεγάλην αλληλεγγύην μεταξύ των. Μάλιστα κατά την εποχήν της πανώλους, με κίνδυνον, έφεραν τρόφιμα και έθαπτον χωρίς να έχουν καμίαν υποχρέωσιν, όλους τους νεκρούς, αδιακρίτως ιδιούς των και ξένους.

Κατά την απογραφήν του πληθυσμού της Κρήτης κατά το 1858, αναφέρεται ότι ήσαν 907 Εβραίοι στην Κρήτη. Κατά δε το 1881, ήσαν 647.

6. Μετά την απελευθέρωσιν της Κρήτης από του Τουρκικού ζυγού κατά το 1898 και την ίδρυσιν της Κρητικής Πολιτείας, ο εβραϊκός πληθυσμός της Νήσου, άρχισε βαθμιαίως να ελαττώνεται. Και κατ' αρχάς μεν ετράπη προς τα μεγάλα κέντρα της Αλεξανδρείας, της Σμύρνης και της

Κρήτη: Στη Μάχη της Κρήτης έπεσε κι ο L. Wall, ο οποίος υπηρέτησε στο Ιατρικό Σώμα του Βρετανικού Στρατού κι ήταν Εβραίος το θρήσκευμα. Ο τάφος είναι στο Νεκροταφείο της Κοινοπολιτείας στη Σίνδα Χανίων.

Κων/πόλεως, κατοπίν δε προς τας Αθήνας. Τέλος εις τας αρχάς του τελευταίου παγκοσμίου πολέμου οι Εβραίοι οι οποίοι είχαν απομείνει στην Κρήτη ήσαν ολιγώτεροι των 500. οι περισσότεροι δε εξ αυτών εξούσαν στα Χανιά και πολύ ολίγοι στο Ηράκλειον. Στο Ρέθυμνον φαίνεται ότι κάποτε εξούσαν αρκετοί Εβραίοι κατά δε το 1412 ο εκεί Τοπάρχης, έλαβε διαταγήν και τους εξεδίωξε από την αγοράν και την πλατεία της πόλεως.

Επίσης και η αρχαία Γόρτυνα ως ελέχθη ήδη, είχε μεγάλην παροικίαν Εβραίων. Ημπορεί μάλιστα να υποστηριχθή ότι αρχικήν εστία των Εβραίων της Κρήτης ήτο εκεί. Και τούτο ίσως διότι η Γόρτυνα κατά τους Παλαιοχριστιανικούς χρόνους ήτο η μεγαλύτερη και σημαντικότερα πόλις της Κρήτης.

Αργότερα όμως, οι μεν Εβραίοι της Γόρτυνος, φαίνεται ότι κατέφυγον στον εν τω μεταξύ δημιουργηθέντα Χάνδακα, του δε Ρεθύμνου η παροικία διελύθη. Έτσι τελικώς στην Κρήτη, παρέμειναν μόνον 2 εβραϊκές παροικίες, των Χανίων και του Ηρακλείου ενώ σε άλλα μικρότερα μέρη της Νήσου, δεν παρουσιάζονται ίχνη Εβραίων.

Τούτο ίσως πρέπει να αποδοθή και

στη γνωστή εβραϊκή τακτική, του να ζουν ούτοι, μόνον στα μεγαλύτερα κέντρα, διότι εκεί μπορούν να αναπτύξουν και τας εξαιρετικάς εμπορικάς των ιδιότητας.

Άλλωστε το Ταλμούδ, διδάσκει, ότι όταν ένας Εβραίος θέλει να εγκατασταθή σ' ένα ξένο μέρος, πρέπει να εξετάση πόσο πουλούνται εκεί τα αγαθά. Και όπου είναι ακριβά, αυτό σημαίνει ότι εκεί υπάρχει ζήτηση, και εκεί πρέπει να προτιμά να μείνη!

7. Οι Εβραίοι της Κρήτης, συνήθως ήσαν ιψασματέμποροι, είχαν δε αναπτύξει αξιόλογη δράση και ενθροίζοντο σε στενή επικοινωνία με τις αρχές του εξωτερικού, και το διεθνές Εβραϊκόν κεφάλαιον. Εργατικοί, φιλόνομοι και οικονόμοι, είχαν κατορθώσει να συγκεντρώσουν σιν τω χρόνω, αξιολογές αστιζές περιουσίες, πολλά δε ωραία μέγαρα των Χανίων ήσαν Εβραϊκής ιδιοκτησίας. Διατηρούσαν δε στα Χανιά και αξιόλογον Κοινοτητα και 2 Συναγωγάς.

Σπουδαία Εβραϊκή προσοικιστική, υπηρέε ο μακαριτης Αρχιεπίσκοπος Κρήτης Αβραάμ Εύλαχον, αποθανών ολίγον χρόνον πρό της εκδήσεως του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Δια την δράσιν του κατά την Επανάστασιν της Κρήτης του 1897, οπότε είχε διασωθεί 28 Χριστιανικάς οικογένειάς από βέβαιον θάνατον, είχε τιμηθῇ δια Χρυσού Σταυρού. Ουτός κατά το 1911 ευρισκόμενος εις Σμύρνην εμφανισθεί διά την εξαγοράν παρά των Τούρκων παλαιάς χαμπάνας την οποίαν ούτοι είχαν αφαιρέσει από τον Ναόν του Αγίου Μηνά Ηρακλείου. Χάρις δε εις αυτόν, ετοποθετήθη αυτή κατοπιν εκεί όπου ήτο και άλλοτε.

Κατά δε τους Βαλκανικούς Πολέμους, ότε η τύχη της Θεσσαλονίκης εκρίνετο, εστάλη παρά του Ελληνικού Κράτους εις εμπιστευτικήν αποστολήν εις το Εξωτερικόν, ινα επηρεάση εις Παρισίους τους μεγάλους πατριάρχας του διεθνούς Ιουδαϊσμού υπέρ των απόψεων της Ελλάδος. Ουτός επίσης ήτο κατοχος σπουδαίας βιβλιοθήκης, ήτο δε εκτός των άλλων και εξαιρετος μικρογράφος, και επιτεργχάνε να γράφη τας 10 εντολάς σε ένα κόκορο σταριού, εθεωρείτο δε ως σοφός άνθρωπος.

8. Η εβραϊκή παροικία όμως των Χανίων, είχε να επιδείξη και διαρκές

μένους επιστήμονες, οι οποίοι έδρασαν τόσοσιν εδώ, όσον και στο εξωτερικό. Κατά τας δοθείσας μοι δε ευγενώς σχετικές πληροφορίας παρά του συμπολίτου μας κ. Αλβέρτου Μινέρβου, μεταξύ των προσωπικοτήτων αυτών συγκαταλέγονται:

Ο Εδμόνδος Φράγκος, Σύγχρονος Δικηγόρος, εις Παρισίους, ανήκων εις παλαιάν προξενικήν οικογένειαν των Χανίων.

Επίσης ο Ματαθίας Κοέν, διατελέσας Πρεσβευτής της Ιταλίας προς 40 ετών. Ο Ηλίας Σέζαν, ιατρός, διατρέψας εις Τουρκίαν προ 60ετίας. Ο Μπαρτζηλάι, στρατιωτικός ιατρός, προ ετών, διατρέψας εις Τουρκίαν. Ο Μιχαήλ Κοέν, οφθαλμίατρος, ζήσας εις Αίγυπτον προς 40ετίας.

Μεγάλη τέλος προσωπικότης υπήρξε και ο αιμνηστος Μίνως Κωνσταντίνης, Γεν. Πρόξενος της Περιοχής εις Αθήνας, μεγαλοβιομήχανος, διατελέσας επί μακρόν Πρόεδρος της εβραϊκής Κοινότητος Αθηνών, αποθανών δε προσηγάμενος. Ούτος είχε τιμηθή διά του αργυρού Σταυρού του Σωτήρος. Είχε δε χρησιμοπονηθή από την ελληνική Κυβέρνησιν κατά το 1920 διά διπλωματικήν αποστολήν εις Κωνσταντινούπολιν. Εξέχουσα επίσης φημισγνωμία του εμπορικού μας κόσμου υπήρξε και ο Λεών Αλμπέρτ, ιδρυτής της Φίσιμας, Πασχάλ Αλμπέρτ και Υιός, της μεγαλύτερας εμπορικής επιχειρήσεως εισαγωγών και εξαγωγών εν

Κρήτη. Από του 1916 ούτος εγκατεστάθη εις Ιταλίαν όπου διαμένει εισέτι. Απεκαλείτο ο Βενιζέλος του εμπορίου. Οι παλαιοί έμποροι των Χανίων θα τον ενθυμούνται καλώς. Τα τέκνα του διατρέπουν σήμερον, εις εμπορικάς επιχειρήσεις εις Μιλάνον.

9. Οι Εβραίοι της Κρήτης υπήρξαν όλοι Έλληνες υπήκοοι. Παρηκολούθησαν δε μαζί μας και όλας τας περιπετείας, και τα μεγάλα εθνικά μας γεγονότα. Και αυτοί επίσης όπως και εμείς εστρατεύοντο και επολεμούσαν, δεν υπάρχει δε περίπτωση εις Εβραίον λιποτάκτου. Και ο ήρωας δε της Πίνδου, αιμνηστος Αντισυνταγματάρχης Φουζής, κατήγετο μεν από εβραϊκήν οικογένειαν της Χαλκίδος, είχαν υπηρετήσει όμως επί πολλά χρόνια στο Ρέθυμνο και ήτο λίαν αγαπητός εκεί, και όπως μας έλεγε, ηθάνετο, ανέπνεε και εσχέπετο ως αν ήτο Κρητικός. Μάλιστα δε από δω είχε αναχωρήσει μαζί με το 44 Σύνταγμα Ρεθύμνης για το Αλβανικό Μέτωπο, όπου έπεσε ηρωικώς μαχόμενος υπέρ της Ελλάδος. Αυτός δε μετά του ετέρου Αντισυνταγματάρχη αιμνηστού Κοινδουράκι εκ Ρεθύμνου, υπήρξαν οι κατά βαθμόν ανώτεροι αξιωματικοί μας, οίτινες εφονεύθησαν εκεί.

10. Τόσος μεγάλη ήτο η επικοινωνία και τόσος στενά αι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Εβραίων στην Κρήτη, ώστε και τα περίφημα ριζίτικα τραγούδια μας, ασχολούνται με τους Εβραίους.

Ετσι υπάρχουν μερικά τραγούδια που ομολογούν περί αυτών, είναι δε πολύ χαρακτηριστικά. Ένα με τίτλον «ο Έρωσ μιας Οβρηοπούλας», είναι το εξής:

*Ρωμηόπουλο αγάπησε μια σκύλα Οβρηοπούλα
κ' η γι' Οβρηοπούλα τούλεγε συχνά, παράγγενέ του.
Να βλέπεσαι Ρωμηόπουλο, Σαββάτ' αργά μην έρθης
γιατί έχουν σκόλην οι γι' Οβρηοί και θα σε καταλύσουν.
Μα κείνο επαράκουσε Σαββάτ' αργά και πάει
πιάνουν μπισταγκωνίζουν το, και παν να το φουρκίσουν.
Οι Τούρκοι χυαίνανε ομπρός κ' οξαιοπίσω Εβραίοι
στη μέση το Ρωμηόπουλο σα μηλό μαφαμένο.
Κ' η Οβρηοπούλα τούλεγε ξανά παράγγενέ του.
Να βλέπεσαι Ρωμηόπουλο μην αλλαξοπιστήσης.*

Ένα άλλο ριζίτικο, είναι επίσης ερωτικό και επιγράφεται, «πόθος χάριν μιας Οβρηοπούλας».

*Χριστέ μου και να γίνονταν η γι' Οβρηακή λειβάδι
κ' η γι' Οβρηοπούλες περδίκες κ' εγώ περδικολόγος
να πάρω το τσιφτέκι μου, το περδικόπανό μου,
νά βγαίνα να κυνήγουνα μιάν σκύλα Οβρηοπούλα
πού τονε δώδεκα χρονώ, αστραφτερή, δροσάτη.*

Στο τραγούδι, αυτό η λέξις Οβρηακή προφανώς αναφέρεται εις την γνωστήν συνοικίαν εβραϊκήν των Χανίων, όπου παλαιότερα έμεναν οι Εβραίοι.

Η δε λέξις σκύλα, την οποίαν και τα δύο ριζίτικα χρησιμοποιούν προκειμένου να κάμουν λόγον για Οβρηοπούλα, έχει απλώς την έννοιαν, της ατίστου, δηλαδή της μη Χριστιανής. Τον τίτλον αυτόν χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες τότε, και για τους Τούρκους, τους οποίους απεκαλούν επίσης σκύλους, ως κι αντιθέτως, εκείνοι απεκαλούσαν τους Έλληνες και τους Εβραίους.

Τρίτο ριζίτικο τραγούδι, της στράτας αυτό, είναι μεγαλύτερο από τα προηγούμενα και επιγράφεται, το «βάφτισμα τ'

Οβρηού», φανερώνει δε τας πιέσεις των Τούρκων προς τους Εβραίους, τους οποίους εξηνάγκαζαν ν' αλλαξοπιστήσουν.

ΤΟ ΒΑΦΤΙΣΜΑ Τ' ΟΒΡΗΟΥ

Αφρουγκαστήτε να σας πω, του γεμιτζή (ναύτη) τα βάλη()
καράβιν εκιντύνειγε 'ς τη Μπαρμπαριάς τα μέρη,
δένει το νότος και βορριάς σιρόκος και λεβάντες.
Με το σιρόκο η θάλασσα στέκει να το βουλήση
Μάχει Οβρηό προαμματευτή και Τούρκο καπετάνιο
και λέει ο Τούρκος του Οβρηού, «φταίεις και θα πνιγούμε
και πάμε παρακάλεσι νάχε ξεμυστεντούμε».
Εις την κοιβέρτα ανέβηκε κ' έκαμε το σταυρόν του.
«Πάψε, Χριστέ, τσι θάλασσες και τσι βαρές φουρνταίς.
Να βαφτιστώ στη χάρη σου και εγώ και τα παιδιά μου.
Να φέρω οκάδες το κερί και μίστατα το λάδι
Και με το πετροκόφινο τ' αρσενικό λιβάνι».
Κι όντε το λόγο π' ήλεγε δεν είχε αποπωειμένο
Πάνει ο Χριστός τσι θάλασσας και τσι βαράς φουρνταίς.
Κ' επήγε και βαφτίστηκε στον Άγιο Κωνσταντίνο.
Κ' εβγάλαν τότε Θόδωρο και το παιδίν του Γιώργη
Και τ' άλλο το μικρότερο εβγάλενε Μανώλη
Και την γυναίκα του Μαριώ.*

(*) ανδραγαθήματα

[Ο Εικηγ. Φρόνιμος Χανίων έγραψε το παραπάνω άρθρο τον Σεπτέμβριο του 1956. Δημοσιεύθηκε στην **Κρητική Εστία**, τον Δεκέμβριο του ιδίου έτους].

Ο Πολιτισμός Ελλήνων και Ιουδαίων μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Του κ. ΣΤΕΛΙΟΥ Ι. ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ

Από το 332, μετά το τέλος της Περσικής εποχής στην Παλαιστίνη, οι Ιουδαίοι υποτάσσονται στους Έλληνες. Κατά τον Ιώσηπον (Αρχ. XI, 325) ο Μ. Αλέξανδρος έγινε δεκτός στα Ιεροσόλυμα με μεγάλες τιμές κι έτσι επαληθεύτηκε η προφητεία του Δανιήλ. Μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, το 323, η Παλαιστίνη υπάγεται στους Πτολεμαίους της Αιγύπτου, ενώ η Συρία στους Σελευκίδες. Το 312 ο Δημήτριος ο Πολιορκητής διεκδικώντας την Παλαιστίνη νικάται παρά την Γάζαν υπό του Πτολεμαίου, ο οποίος εξασφάλισε την κυριαρχία επί της Παλαιστίνης.

Οι Πτολεμαίοι έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τις θρησκείες και τον πολιτισμόν. Ο Πτολεμαίος ο Α' διέδωσε την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό με την ίδρυση πολλών ελληνικών πόλεων, έδειξε ευμένεια προς τους εγχωρίους, ευλαβούμενος την θρησκεία τους, εισήγαγε την λατρεία του Σεράπιδος στην Αίγυπτο, ίδρυσε το Σαραπίειον, μεγαλοπρεπή ναό στην Ραχώτιν (το εμπορικότερο τμήμα της Αλεξάνδρειας, όπου ήταν και άλλα ιερά) και τέλος ενδιαφέρθηκε για την ελληνική φιλολογία, αφού κι ο ίδιος συνέγραψε βιβλίο με τίτλο «Περί των πράξεων του Αλεξάνδρου». Ανεδείχθηκε προστάτης πολλών συγγραφέων που ήκμασαν στην Αλεξάνδρεια, καθώς και καλλιτεχνών, από τους οποίους κι επιμήτη με πολλά έργα.

Ο Πτολεμαίος Β' ο Φιλάделφος υπεστήριζε επίσης τα γράμματα, επλούτισε την περίφημο Βιβλιοθήκη του Μουσείου, συναθροίσας βιβλία απ' όλο τον κόσμο. Προς χρήση δε των ελληνοφώνων Ιουδαίων ανέθηκε σε επιτροπή θεολόγων Εβραίων την μετάφραση της Βίβλου και στον Αιγύπτιο ιερέα Μανέθωνα να καταρτίσει

από τα αρχεία των ναών ιστορία των δυνασθειών της Αιγύπτου. Επ' αυτού ήκμασαν οι ποιητές Θεόκριτος, Καλλίμαχος και Φίλητας.

Οι Έλληνες ποιητές Θεόκριτος, Απολλώνιος και κυρίως ο Καλλίμαχος ελάμπρυναν με την ποίησή τους την Πτολεμαϊκή εποχή, διαμαρτύρονταν μάλιστα για κάθε παραφθορά των ηθών και της θρησκείας και κατά πάσης παρακαταίωσης του ελληνικού βίου.

Ο Πτολεμαίος ο Γ' ο Ενεργέτης διοργάνωσε πολλές γεωγραφικές και φυσικοϊστορικές αποστολές και με πολύτιμα χειρόγραφα επλούτισε την βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Την ιδιαίτερη του εύνοια απήλπιζαν ο Απολλώνιος, ο ιστορικός Φύλαρχος, ο Ερατοσθένης, τον οποίον κατέστησε προστάτη του Μουσείου και άλλοι λόγιοι συγγραφείς. Εσέβητο τις θρησκευτικές και λατρευτικές δοξασίες των εντοπίων, εννόησε τους Ιουδαίους και τους απένειμε το δικαίωμα του πολίτου. Ακόμη μερίμνησε διά την κατάταξιν των συγκεντρωθέντων χειρογράφων κατά γλωσσικήν αξίαν και ύλην και διά την σύνταξιν του λεγομένου Αλεξανδρινού Κανόνας.

Και ο επόμενος ο Δ' ο Φίλοπατορ

δεν εστερείτο μορφώσεως, διότι εγραψε και τραγωδία με τον τίτλο «Αδαμνίς».

Επί του ΣΤ' του Φιλομήτωρος ήκμασαν στην Αλεξάνδρεια πολλοί λόγιοι, μεταξύ των οποίων ο βουκολικός ποιητής Μόσχος και ο γραμματικός Αρίσταρχος. Μέχρι και φιλόμορσοι ήσαν οι Πτολεμαίοι όπως π.χ. ο ΙΑ' ο Ανίητης επανομασθείς έτσι δια την προς το ανείν κλίσιν του.

Ο Πτολεμαίος ο Σωτήρ συνεπείκωμισε απ' την Ιερουσαλήμ χιλιάδες Ιουδαίους που κατοικούσαν στην Αλεξάνδρεια. Ο πληθυσμός αυξήθηκε και με τους μετανάστες Ιουδαίους, από την Παλαιστίνη. Ετσι η Αίγυπτος απέβη δεύτερη ιουδαϊκή χώρα. Ταυτόχρονας επιτυγχάνετο και ο εκπολιτιστικός σκοπός του Πτολεμαίου και των διαδόχων του. Ο σεβασμός τους προς την ιουδαϊκή θρησκεία εδημοσίευσε στενές σχέσεις Αρχιερέων και Εθνάρχων των Ιουδαίων της Παλαιστίνης προς την Ανήν των Πτολεμαίων. Καιτοι πολυπληθείς ήσαν οι Ιουδαίοι εθελούοντο ως παρόικοι και επόλωνες. Οι εν διασπορά Ιουδαίοι, κυρίως αυτοί στην Αλεξάνδρεια, απώλεσαν γρήγορα την μητρική τους ηεβραϊκή γλώσσα, την οποίαν αντικατέστησαν με την ελληνική. Γι' αυτό το αναγνωριστικό ηεβραϊκό κείμενο της Π.Δ. δεν ήταν πλέον καταλήπτο από τους Ιουδαίους. Ως εκ τούτου παρέστη η ανάγκη να μεταφρασθή το κείμενο στην ελληνική. Ετσι έχουμε την μετάφραση των Ο'. Ηδη στα Ιεροσόλυμα πιθανώς προ του 200 π.Χ. συνίσταται η Γερουσία, η οποία βραδύτερον αποκαλείται «Συνάκρον» εκ της ελληνικής λέξεως «Συνέδριον». Πρώτη μνεία της Γερουσίας γίνεται απ' τον Ιώσηπον (Αρχ. XII, 135) επί

Ελεφαντοστεινά γιγαντιαία που διακοσμούσαν τη κλίση του τάφου της Βερβίνης ανήκουν στον Αλέξανδρο, την Ολυμπιάδα και το Φίλιππο

Αντίοχου Γ'. Το Συνέδριον είχε δικαστική και διοικητική εξουσία, διευθύνον τα της Ιουδαϊκής κοινότητας. Η εβραϊκή γλώσσα εξακολουούθησε να είναι η τελετουργική γλώσσα του ναού και των Συναγωγών. Οι Ιουδαίοι αντικατέστησαν την αρχαία εβραϊκή γλώσσα με την τετράγωνο Αραμιαϊκή, πιθανώς από τον 4ο π.Χ. αιώνα.

Το 198 π.Χ. ο Αντίοχος Γ' νικά τον Πτολεμαίον Ε' και του αποσπά την Φοινίκη και την Παλαιστίνη, η οποία υπάγεται υπό τους Σελευκίδες. Αυτούς μετά χαράς δέχτησαν οι Ιουδαίοι στην Ιερουσαλήμ. Ο Αντίοχος Γ' έδειξε προς αυτούς εύνοια και παροχώρησε διάφορα προνόμια (Ιώσ. Αρχ. XII, 138). Ο ελληνικός πολιτισμός, αφομοιώνοντας και αλλοιώνοντας τα ξένα στοιχεία στην Ασία, απείλησε να αφομοίωση και τον Ιουδαϊσμό και να αλλοιώση την πνευματική του κληρονομιά. Γι' αυτό οι Ιουδαίοι συσπειρώθηκαν στον ναό του Ζοροβάβελ, τόνι-

σαν τα εξωτερικά στοιχεία της λατρείας, δηλαδή την περιτομή, το Σάββατο τις εορτές, θυσίες κ.λπ. και προσκολήθηκαν στον Νόμο. Ο ελληνικός πολιτισμός όμως δεν άφησε άθικτο μερίδα Ιουδαίων και ιερέων. Οι ελληνίζοντες Ιουδαίοι ζητούσαν να φέρουν σε σχέση την Π.Δ. με την ελληνική σκέψη. Ήδη από τον 3ο π.Χ. αι. άρχισαν να διαμορφώνονται στην Ιουδαία δύο μερίδες που αντιμάχονταν, οι Ασιδάιοι (Hasidim=ευσεβείς, όσσοι) που ήσαν οι πιστοί τηρητές του Νόμου και οι Ελληνίζοντες. Οι έριδες αυτές στην Ιερουσαλήμ εντάθηκαν στις αρχές του 2ου αι.π.Χ.

Από τον 3ο αι. π.Χ. ήδη άρχισε να σχηματίζεται μια ισχυρή ιουδαϊκή παροικία, οι καλούμενοι Ελληνισταί Ιουδαίοι, των οποίων επιστημότερος εκπρόσωπος απέβη ο Φύλων ο Αλεξανδρεΐς, τον 1ο μ.Χ. αι. Αλλά ο χρόνος δεν μπόρεσε να επιφέρει αφομοίωση των Ιουδαίων προς τον ελληνισμό

πολιτισμόν γι' αυτό ο Αντίοχος Δ' ο Επιφανής επιχειρεί βίαιον εξελληνισμόν και προσαλεί την Μακκαβαϊκήν επανάστασιν. Στα Α' και Β' Μακκαβαίων βιβλία περιλαμβάνονται γεγονότα μεταξύ των ετών 173-136 π.Χ. αναφέρονται κυρίως στις ευλογηθέντες και επιστεφθέντες υπό του Θεού νίκες των Μακκαβαίων εναντίον των Σελευκιδών, διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου, το δε Γ' Μακκαβαίων εκθέτει τα γεγονότα των ετών 221-204 π.Χ. με αναφορά στην διάσωση των 100.000 Εβραίων που κλείσθηκαν με διαταγή του Πτολεμαίου Δ' του Φιλοπάτορος στο Ιπποδρόμιο της Αλεξανδρείας για να πολτοποιηθούν από πλήθη εξαγριωμένων ελεφάντων. Η χρονολογία συγγραφής των βιβλίων αυτών είναι: το Α' περί το 104 π.Χ. υπό αγνώστου, το Β' περί το 125 π.Χ. εις την ελληνική υπό αγνώστου φιλοπάτριδος και πιστού στις παραδόσεις του Ιουδαϊκού λαού, το Γ' στον 1ο αιώνα πιθανώς υπό Αλεξανδρινού Ιουδαίου προς ενίσχυσιν των διωκομένων συμπατριωτών του.

Διά διατάγματος ο Αντίοχος Δ' απηγόρευσε την τήρησιν του Σαββάτου, την περιτομήν και την προσφορά των θυσιών και διέταξε να προσφέρεται εθνική θυσία (Α' Μακκ. 1, 41) στον Δία. Οι ελληνίζοντες στην Ιερουσαλήμ και πολλοί άλλοι εκ φόβου προσαρμόστηκαν στη νέα κατάσταση (Α' Μακκ. 1, 43). Ο Ματθαίος το 167 π.Χ. δίδει το σύνθημα της επανάστασης. Μετά τον θάνατό του τον διαδέχεται ο γιος του Ιούδας Μακκαβαίος, ο οποίος νικά τους στρατηγούς του Πτολεμαίου Γ', κατεδαφίζει το μινυθέν θυσιαστήριο στα Ιεροσόλυμα και ιδρύει νέο. Αργότερα ο Λυσίας συνάπτει ειρήνην με τον Ιούδα στην βίση της θρησκευτικής ελευθερίας (Α' Μακκ. 6, 55 και Β' Μακκ. 11, 15) και άρσι των μέτρων του Αντίοχου Δ' (Β' Μακκ. 11, 16).

Η ειρήνη ικανοποίησε και τους ελληνίζοντας και τους Ασιδάιους. Ακολουθούν διάφορα γεγονότα. Ο Δημήτριος Α' Σωτήρ φονεύει τον Αντίοχο Ε' και τον στρατηγό του Λυσία και αναβιβάζει επί του Αρχειρατικού θρόνου τον ελληνίζοντα Άλκιμο (Α' Μακκ. 9, 7). Ο Ιούδας νικά τον στρατηγό Νικάνορα (Α' Μακκ. 7, 32) αλλά νικιέται από τον Βακχίδη (Α'

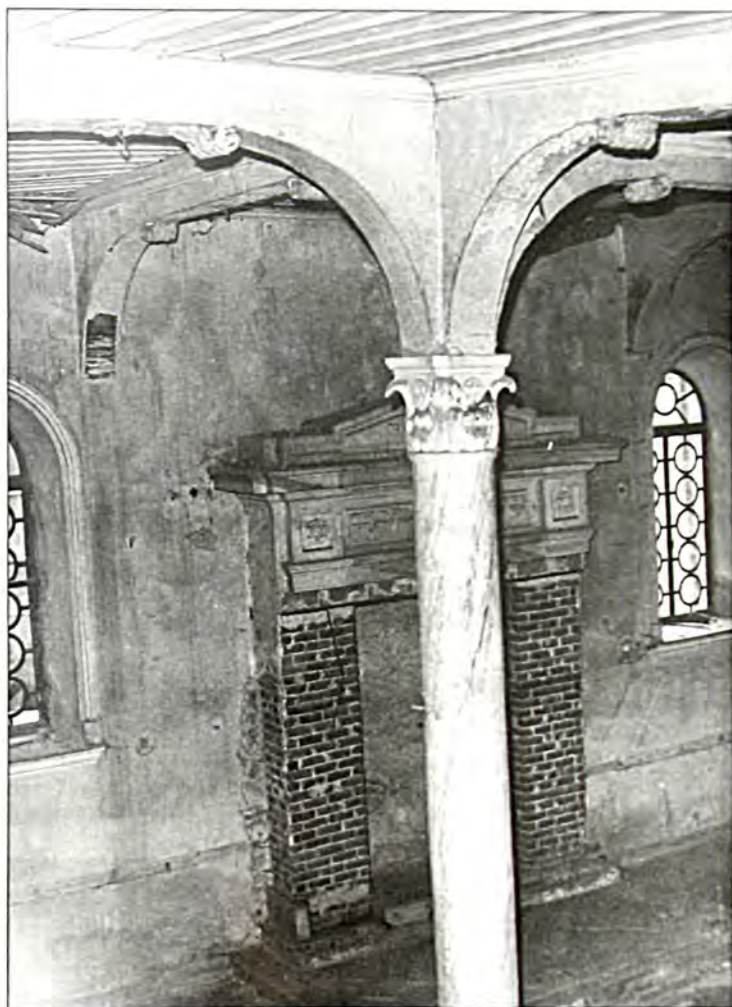
Μακκ. 9, 1). Εκλέγεται αρχηγός ο αδελφός του Ιουδα Ιωνάθαν (Α' Μακκ. 9, 28). Ο Αρχιερέυς Ονίας Δ' ιδρύει με την άδεια του Πτολεμαίου του Φιλομήτορος ναόν στην Λεοντόπολη του Νομού Ηλιουπόλεως. Ακολούθουν αγώνες του Ιωνάθαν, κατά του Βακχίδου. Ο Αλέξανδρος Βάλας φρονεύει τον Δημήτριο Α' (Α' Μακκ. 10, 50) ενώ ο Ιωνάθαν αργότερα εξασφαλίζει την εϋνοια του Βασιλέως Δημητρίου Β'. Αναγνωρίζονται τα κεκτημένα προνόμια της Ιερουσαλήμ και προσθέτονται στην Ιουδαία τρεις επαρχίες της Σαμάρειας, ενώ απαλλάσσονται οι Ιουδαίοι απ' τους φόρους (Α' Μακκ. 11, 23).

Η πρόοδος του πολιτισμού παρ' όλες τις αναταραχές φαίνεται ότι δεν σταμάτησε. Ο Αλέξανδρινός Ιουδαϊσμός οδηγήθηκε προς την ελληνική φιλοσοφία. Ο διαπρεπέστατος λόγιος Ιουδαίος Αριστόβουλος περί το 160 π.Χ. προσπάθησε να αποδείξει ότι οι Έλληνες ποιητές και φιλόσοφοι εγγίνωσκον την διδασκαλίαν του Μωϋσέως εκ παλαιάς μεταφράσεως της Γραφής. Ο Φύλων ζητούσε την συνένωση του ιδεώδους Πλατωνισμού μετά της Μωσαϊκής διδασκαλίας. Επί Πτολεμαίου Ζ' Ευεργέτου ολόκληρο σχεδόν το εμπόριο της Αιγύπτου περιήλθε σε Ιουδαϊκά χέρια κι αυτό προκάλεσε σφοδρούς γερρημούς των Αιγυπτίων και των Ελλήνων. Υπήρξαν εν τω μεταξύ και διαξίφισμοι Γραμματικών. Η Αλεξάνδρεια με την αντισημιτική κίνηση είδε πολύ ταραχώδεις ημέρας διότι συμμετείχε κι ο Αλέξανδρινός όγλος που ήταν επιρρεπής στις θορυβώδεις ταραχές, επιτήδειος στην γλωσσολογία, φιλοπράξιμον και οκνηρός, όπως ακριβώς σήμερα.

Βοηθήματα

1. Παλαιά Διαθήκη
2. Β. Μ. Βέλλα - Χρονολογικοί πίνακες της Ισραηλιτικής Ιστορίας - Αθήνα 1956.
3. Εγκυκλοπαίδεια του Ηλίου.
4. Ι.Θ. Κολιτσάρα - Εγκυκλοπαίδεικό λεξικό Αγ. Γραφής, εκδ. «Ζωή».
5. «Οι Ελληνιστάι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας», του Αρχ. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου. «Χρονικά» (τεύχη 132, 133).

Οι Εβραίοι στην Καβάλα

Το Ιερό (Εσχό) της παλαιάς Συναγωγής της Καβάλας που καταστράφηκε από τους Βούλγαρους.

Από άρθρο του κ. Μάρκων Ν. Ρούσσου - Μηλιδώνη, με τίτλο «Η απελευθέρωση της Καβάλας το 1913 - Από την αλληλογραφία του Γάλλου ιερομονάχου Αντβενιέ», (Ιστορία, Ιανουάριος 1993) παραλαμβάνουμε τα παρακάτω στοιχεία για την εβραϊκή παροικία στην Καβάλα:

«**Δ**εύτερη σε μέγεθος και σημασία πόλη της Μακεδονίας, η Καβάλα κτίστηκε στη θέση της αρχαίας Νεάπολης...
... Στα μέσα του Ιου αιώνα μ.Χ.

ο Απόστολος Πανός κηρύξε στην ίδια περιοχή το εβραϊκό μήνυμα. Την ίδια εποχή εγκαταστάθηκαν στη Νεάπολη Εβραίοι που είχαν διώξει από την Παλαιστίνη οι Ρωμαίοι.

Σέφερ Τορά από τη Συναγωγή της Καβάλας.

κατακτητές...».

«Στις 12.11.1912, η Καβάλα καταλήφθηκε από τον βουλγαρικό στρατό. Φαίνεται πως οι Βούλγαροι είναι διατεθειμένοι να μείνουν εδώ για πάντα.

Στη διοίκηση, στα τελωνεία, στα ταχυδρομεία και στις άλλες υπηρεσίες έχουν τοποθετηθεί δικούς τους ανθρώπους.

Στους Χριστιανούς απαγορεύθηκε να φέσουν φέσι, είδος τουρκικού καλύμματος της κεφαλής. Αντ' αυτού επεβλήθη το καπέλο. Από τις πρώτες μέρες της κατοχής δοκιμάσαμε κάτι από την Τρομοκρατία (της Γαλλικής Επανάστασης). Πολλοί Τούρκοι έπεσαν θύματα της μανίας των εχθρών τους. Διώχθηκαν και μερικοί Εβραίοι», γράφει ο πατήρ Υπρ Αντβενιέ, που έζησε το 1912/13 την απελευθέρωση της Καβάλας από τον οθωμανικό ζυγό, ως επικεφαλής της μικρής ρωμαιοκαθολικής κοινότητας της πόλεως.

[Στοιχεία για την Ισραηλιτική Κοινότητα Καβάλας έχουν δημοσιευθεί στα τεύχη 48/8 και 63 του περιοδικού μας]

Η γενοκτονία των

Της κας ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ - ΒΑΣΑΡ

Στις 15 Φεβρουαρίου 1997 η Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού διοργάνωσε στη Θεσσαλονίκη διεπιστημονική Ημερίδα με θέμα: «Η γενοκτονία των Εβραίων και το ζήτημα της ευθύνης». Η μαζική εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης, ανάμεσα στους οποίους και 55.000 Θεσσαλονικείς Εβραίοι, εγείρει αμέσως μετά τον πόλεμο ερωτήματα που συνεχίζουν έως και σήμερα να απασχολούν την ιστορική έρευνα αλλά και γενικότερα το φιλοσοφικό στοχασμό, διότι το 'Αουσβιτς κλόνισε τις βεβαιότητες του νεωτερικού πολιτισμού. Τα ερωτήματα αυτά έθεσαν οι ομιλητές της διεπιστημονικής αυτής συνάντησης και γύρω από αυτά περιστράφηκε και η συζήτηση. Μεταφέρθηκαν έτσι προβληματισμοί ιστορικοί, φιλοσοφικοί και ψυχαναλυτικοί που υποκινούν έντονες συζητήσεις στην Ευρώπη και την Αμερική. Η διεπιστημονική προσέγγιση είναι η μόνη που μπορεί κάπως να αποδώσει την πολυπλοκότητα του θέματος.

Η ανακοίνωση της **Ρίκας Μπενβενίστε** (ιστορικού, επίκουρης καθηγήτριας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και προέδρου της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού) είχε ως θέμα «**Σχεδιάγραμμα για μια ιστορία της ευθύνης στις εβραϊκές αφηγήσεις του διωγμού: Οι μεσαιωνι-**

κές μαρτυρίες». Η έννοια των «ευθυνών» που αναλαμβάνονται ή που αποδίδονται - μπορεί να αποτελέσει αναλυτικό εργαλείο για να διευρυνθούν οι ερμηνείες που δίνουν οι Εβραίοι στους διωγμούς και τις αφηγήσεις τους. Στις ερμηνείες αυτές επαναδιαπραγματεύονται τους

Εβραίων και το ζήτημα της ευθύνης

Διεπιστημονική συνάντηση της Εταιρείας Μελέτης του Ελληνικού Εβραϊσμού

όρους του συμβολαίου με το Θεό, τους όρους της συνύπαρξης με τους άλλους και τις αντιλήψεις για τη μοίρα και την ιστορία τους. Το 1096, οι εβραϊκές αφηγήσεις των διωγμών από τους Σταυροφόρους καινοτομούν σε σχέση με τη βιβλική και τη ραββινική παράδοση, εισάγοντας την έννοια της συλλογικής δοκιμασίας και της ευθύνης του μάρτυρα απέναντι στο Θεό αλλά και απέναντι στους νεκρούς. Το Ολοκαύτωμα αποτελεί ρήγμα στη συνέχεια των παραδοσιακών ερμηνειών και επαναθέτει με τρόπο διαφορετικό την αναζήτηση των ευθυνών. Το πλαίσιο αναφοράς δεν είναι πλέον η θρησκευτικότητα, αλλά η ευθύνη της αφήγησης των επιζώντων και τα διλημματα μιας εβραϊκής ζωής στη Διασπορά.

Η Γαλλίδα ιστορικός **Annette Wieviorka** (Πανεπιστήμιο Paris I - Sorbonne, διευθύντρια ερευνών στο CNRS) μίλησε με θέμα: «**Η ευθύνη: μια έννοια για τον ιστορικό**». Στην ανακοίνωσή της έθιξε το θέμα της κοινωνικής ευθύνης όπως τη βιώνει ο ιστορικός όταν προσεγγίζει γεγονότα σαν την Shoah. Αν και ο ιστορικός καλείται να κρίνει, όπως γράφει και ο Marc Bloch, ωστόσο απέναντι σε τέτοιον τύπου θέματα ο ρόλος του διαφοροποιείται. Η αρχή έγινε όταν ο μεγάλος ιστορικός του ιουδαϊσμού Salo Baron παρέστη στη δίκη του Αϊχμαν το 1963 στο Ισραήλ ως μάρτυς κατηγορίας και ως ιστορικός ταυτόχρονα. Πρόσφατο παράδειγμα από την γαλλική ιστορία, η

Νέοι Εβραίοι στο σινουισμό 151 της Θεσσαλονίκης. Ορθός στο κέντρο ο Λαβίδ Σιων, ο μόνος επιζών από τους τριονίζομενους

«υπόθεση Tournier» και η χαρακτηριστική παρέμβαση των ιστορικών σ' αυτή. Πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων χρησιμοποιούνται στα δικαστήρια. Από την άλλη ιστορικοί χρησιμοποιούν δικαστικά αρχεία για να συγγράψουν ιστορία. Μια νέα διαπλοκή εμφανίζεται εδώ ανάμεσα στην απονομή δικαιουσίνης και την ιστοριογραφία και η κοινωνική παρέμβαση του ιστορικού διευρύνεται.

Η ανακοίνωση της **Οντέτ Βαρών - Βασάρ** (διδάκτωρ νεότερης ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών) με θέμα «**Η γενοκτονία των Εβραίων 1942 - 1945: Η ανυπόφορη αλήθεια και το καθησυχαστικό ψεύδος**» περιελάμβανε γύρω από τα προβλήματα που

έθεσε και θέτει στην ιστοριογραφία η υπόθεση της γενοκτονίας των Εβραίων. Είναι γεγονός ότι τις πρώτες δεκαετίες μετά τη λήξη της ναζιστικής κατοχής στην Ευρώπη το γεγονός αποτελούσε σχεδόν ταμπού. Ήταν κάτι τόσο οδυνηρό, που σκεπάζονταν από τη σιωπή. Μετά το 1960 άρχισαν να δημοσιεύονται οι πρώτες μελέτες για το θέμα και τη δεκαετία 1980 - 1995 δημιουργήθηκε μια εκρηγνυόμενη ενδιαφέροντος που εκδηλώθηκε με πλήθος συνεδρίων, δημοσιευμάτων και συζητήσεων. Η ομιλήτρια επιχείρησε να δώσει ένα γενικό σχήμα του αιώνα αυτής της ιστοριογραφίας τονίζοντας τις κατευθύνσεις ερμηνείας. Παράλληλα αναφερόταν στο «ρεβιζιονισμό». Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 αναζωογόνησε με το όνομα του «ρεβιζιονισμό» μια «θεωρία» άρνησης των στρατοπεδών εξόντωσης και της γενοκτονίας που βρήκε υποστηρικτές τόσο στη Γερμανία όσο και στην Αγγλία και τη Γαλλία. Η πρόσφατη μεταφράση ενός έργου του Ροζέ Γκαρωντ στα ελληνικά κάνει το θέμα επικαιρό και για την Ελλάδα.

Η **Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου** (φιλόλογος, επίκουρη καθηγήτρια στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), που εκδίδει και επιξεργάζεται τα τελευταία χρόνια μαρτυρίες Ελληνοεβραίων επιζώντων από ναζιστικά στρατόπεδα, μίλησε με θέμα «**Το ζήτημα της ευθύνης στις μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων**». Η ομιλήτρια τονίζει ότι το ζήτημα της ευθύνης στις μαρ-

Μια σπάνια φωτογραφία: Από τον εκτοπισμό των Εβραίων στην Καβάλα

τινές για τη γενοκτονία είναι κεντρικής σημασίας, απασχολεί το σύνολο των αφηγητών και εμφανίζεται με διάφορες μορφές, που ξεκινούν από το πολύ απλό ερώτημα «ποιος φταίει» και επεκτείνονται στην αναζήτηση των δραστών, των ηθικών αυτουργών ή γενιζότερα των παραγόντων που συνέτειναν στην καταστροφή. Οι μάρτυρες παίρνουν το λόγο, καταλογίζουν ευθύνες, αλλά και λογοδοτούν, γιατί θέτουν το ερώτημα «γιατί ζω εγώ και όχι οι άλλοι». Το ζήτημα της ευθύνης είναι αλληλένδετο με την κοσμοαντίληψη του γράφοντος και η αναζήτηση της ευθύνης είναι ταυτόχρονα και μια ερμηνεία της ιστορίας. Ένα κοινό γνώρισμα σε όλες τις περιπτώσεις, ανεξαρτήτως κοσμοαντίληψης, είναι ότι η μαρτυρία, ακριβώς μέσα από την αναζήτηση της ευθύνης, γίνεται αναζήτηση νοήματος, σε μια φάση της ιστορίας στην οποία ακριβώς καταργήθηκε κάθε νόημα. Οι επιζώντες με την μαρτυρία τους προσπαθούν να βρουν ένα νόημα.

Η ψυχολόγος **Αριέλα Ασέρ**, μεταφέροντάς μας στο σήμερα, μίλησε με θέμα «**Απόγονοι θυμάτων και θυντών: ένα ιστορικό τραύμα**». Αναφέρθηκε στις διαγενεαλογικές επιπτώσεις της εξόντωσης του ευρωπαϊκού Εβραϊσμού από το Γ' Ράιχ, στους απόγονους των διασωθέντων και στους απογόνους των ναζιστών. Εβραίοι, Γερμανοί, επιζώντες, ένοχοι και θεατές της Shoah, προσπάθησαν μετά τον πόλεμο να ζήσουν μια φυσιολογική ζωή απωθώντας προσωρινά τις εμπειρίες τους και τις ψυχολογικές τους συνέπειες. Τα παιδιά τους, κληρονόμοι αυτής της ιστορίας αναλαμβάνουν σήμερα να διεργαστούν τα όσα έζησαν οι γονείς τους έτσι όπως μεταδόθηκαν σε αυτούς.

Δυστυχώς ο ψυχαναλυτής **Νίκος Τζαβάρας** δεν μπόρεσε να συμμετάσχει στην ημερίδα. Η απουσία του άφησε ένα σημαντικό κενό, πόσο μάλλον που το θέμα του ήταν «**Ο εξολοθρευτικός αντισημιτισμός: Coldhagen και Klemperer**». Η πρόσφατη έκδοση του

βιβλίου του Daniel Jonah Goldhagen στην Αμερική με τίτλο «Οι πρόθυμοι εκτελεστές του Χίτλερ - Οι συνηθισμένοι Γερμανοί και το Ολοκαύτωμα», καθώς και η σχεδόν ταυτόχρονη μετάφρασή του σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες έχει ξεσηκώσει μια έντονη συζήτηση γύρω από το θέμα της ευθύνης του γερμανικού λαού στη γενοκτονία. Αυτό το θέμα θα έθιγε ο Νίκος Τζαβάρας (καθηγητής στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης) σε σχέση με την έκδοση στη Γερμανία του πολύ σημαντικού ημερολογίου του Klemperer. Το κείμενο αυτό, που δυστυχώς δεν ακούσαμε στη Θεσσαλονίκη, θα περιλαμβάνεται στον τόμο των πρακτικών της συνάντησης που πρόκειται να εκδώσει η Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού προς το τέλος του 1997.

Τις δύο συνεδρίες συντόνισαν ως προέδροι η **Μαρία Ευθυμίου** (ιστορικός, επίκουρη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών) και ο **Στέφανος Ροζάνης** (διευθυντής του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος), πλουτίζοντας με τις παρεμβάσεις τους την συζήτηση. Η προσέλευση του κοινού (που προσερχόταν τόσο από επιστημονικούς όσο και εξωεπιστημονικούς χώρους) ήταν πλούσια και η συμμετοχή του θερμή.

Η ημερίδα πλούτισε τις μάλλον λίγες εκδηλώσεις τις σχετικές με τη γενοκτονία στην Ελλάδα συνδέοντας τους ελληνικούς προβληματισμούς με τους διεθνείς και εντάσσοντάς τους στον ευρύτερο διεθνή διάλογο γύρω από αυτά τα θέματα. Υπήρξε το δεύτερο σκέλος των εκδηλώσεων της Εταιρείας, ύστερα από την εκδήλωση του Νοεμβρίου '96, την αφιερωμένη αποκλειστικά στην ιστοριογραφία της εξόντωσης των Ελλήνων Εβραίων (της οποίας επίσης θα κυκλοφορήσουν Πρακτικά). Ελπίζουμε η λήξη της επετείου της πεντηκονταετίας (1945 - 1995) να μην επιφέρει και τη μείωση της ιδιαίτερης δραστηριότητας που εκδηλώθηκε τα τελευταία χρόνια διεθνώς ανανεώνοντας ριζικά την προσέγγιση του θέματος.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ

Σουρμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Τηλ. 8839951

Διανέμεται δωρεάν

Ηταν ίδια αυτή η όμορφη θάλασσα η καταγάλη, το Αιγαίο, στην άκρη ψηλά αναλλοίωτοι η Αττική, ο Παγασητικός, ο Θερμαϊκός, ο αποκούμπια της κι όλ' αυτά τα διάσπαρτα, τα καταπράσινα, τα δροσερά νησιά του Αιγαίου μας. Και ήταν το ίδιο πολυσύχναστοι οι θαλάσσιοι δρόμοι από τον Θερμαϊκό, τον Παγασητικό, την Αττική, την Πελοπόννησο ακόμη και απέναντί τους την Ήφesus, τώρα την Πέργαμο και πάντα για πάντα την Ιωνία, κατέβαιναν απ' εδώ τα πλοία μας και όδευαν όλα για κάτω, την πέρα Μεσόγειο, την Ανατολή, περνούσαν από το στενό της Κρήτης - Κρήτη με Κάσο και Ρόδο - τα γεννούσαν αυτά τα πλοία οι θαλάσσιές μας και τ' ακρογυάλια και τα έσπρωχναν για την Αλεξάνδρεια, τις Πανόχριες και τις τόσες Σελεύκειες, τόσα δικά μας νεόκτιστα λιμάνια και πολιτείες για ακόμη πιο μακρινούς δρόμους, βαθεία Ασία και Αφρική. Και φθάνεις σ' αυτά χωρίς να είναι πίσω σου άλλα νησιά για να τα μελετάς και αναθαρρεύεις, εξόν τα δυό πιο μεγάλα, Κρήτη και Κύπρος. Και γλύκαιναν εκείνους τους καιρούς και οι ακτές ακόμη οι βράχινες της Κρήτης, αλλά για χαρά μας είναι στη μέση του μεγάλου νησιού και πίσω του οι Καλοί Λιμένες, το μόνο ασφαλισμένο λιμάνι του Νότου μας, προσφυγή ακόμη και σε δύσκολους καιρούς, η ανάσα των ταξιδιωτών, η προστασία της στεριάς μπροστά στην πλατεία πια θάλασσα.

Μαζεύονται τα πλοία στον υπήνεμο όρμο, ρίχνουν άγκυρα το ένα κοντά στ' άλλο, ακούονται φωνές, βομβούν.

— Τι θελέτε, τι θέλετε; Άκου Ελληνικά με την παλιά, ίδια με τη νέα προφορά τους.

— Δεξιόθεν, αριστερόθεν, κατά μέσον, επιμένουν οι φωνές από τα πλοία. Όλοι αντιμάχονται για λίγη ακόμη θαλάσσια επιφάνεια στον καταπιασμένο όρμο, ο καθένας για

«Ελληνική Ειρήνη» (Pax Graeca)

Του κ. ΚΩΣΤΑ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

το πλεούμενο το δικό του.

— Το πλώμιόν, ξεχωρίζει μια φωνή ηγήτορα. Ωδε, προς τα εδώ! Και συντομεύουν την εκφορά του ω, δεν τη μακραίνουν. Αλλά πια ελληνικά, όχι προσωδιακά, μακρόσυρτα, αργά. Τα φωνήεντα εξισώνονται. Όλα βραχέα, τονικά.

— Τα χιοτία κατάβαλον, μιλούν στο ίδιο το πλοίο. Λέμβον άπαγε, τον πόντον, θάλασαν. Το εμόν, το σον. Αυτά τα λέμε όπως και πριν.

Όλα τα προσέχουν οι επιβάτες και είναι πολλοί, επάνω σ' όλα τα πλοία. Πολλά δεν έχουν καν φορτίο, έχουν μόνο οικογένειες ολόκληρες και άνδρες, προ παντός άνδρες. Και όχι μόνο θαλασσίους. Και στεριανούς και βουνίσιους. Και οι λαξευμένοι ήρθαν κι αυτοί και πολλοί. Δε βλέπεις τα ελληνικά μας που είναι η Αττική μόνο, αλλά πολλά στοιχεία είναι λακωνικά. Και η νέα προφορά. Προφέρουμε πια δωρικά το θ, το δ, το φ, όπως στη Σπάρτη. Δυό διαφορετικοί, αντιμαχόμενοι κόσμοι, οι πιο μεγάλοι στο ελληνικό περίγραμμα δίνουν παραδεκτά στοιχεία και ντύνουν, καθιερώνουν την κοινή πια γλώσσα μας, ξεμακραίνουν, ατονούν οι τοπολαλίες, οι διάλεκτοι, και όλες μαζί συγκροτούν, απαρτίζουν τη λαλιά μας και την αποδέχονται όλοι και στη νέα Ελλάδα της διασποράς και στην παλιά, την ίδια την Αθήνα, την Πελοπόννησο. Το ότι συγκροτήθηκεν έτσι η κοινή μας γλώσσα στα χρόνια αυτά της ελληνικής κοσμοκρατορίας, αποδείχνει πως ανέκαθεν είμαστε το ίδιο Γένος, ο ίδιος λαός. Και μας ακολου-

θούν πια οι λαοί της Ανατολής. Οι Πέρσες και οι Άραβες στέκονται ακόμη μακριά. Χαμηλά. Αλλά οι Εβραίοι, οι σκληροτράχηλοι Εβραίοι.

— Να δούμε πως όλοι αυτοί οι σκληροί, θα φθάσουν βεβαίως τη γλώσσα μας, θα φθασουν όμως και στη δική μας σκέψη, το δικό μας συλλογισμό. Οι Εβραίοι πρώτοι πρώτοι επιμένουν να νοιάζονται πρωταρχικά πως έγινεν ο κόσμος και τότε, μετρών μάάλιστα το χρόνο, μιλούν για τόσα χρόνια από τη

δημιουργία του κόσμου. Αυτοί βλέπουν το χρόνο μια εθιθραμμένη καθήκοντα κατοικήσιμη γραμμή που θα καταλήξει αφεντός στην τελική της ακμή με το τέλος του κόσμου. Φοβούνται πως είναι πολύ κοντά αυτό το τέλος, η συντέλεια, το λένε στη γλώσσα μας, τον αιώνος. Αυτή τη διωδρόμη μάλιστα την καθορίζουν με το δικό μας αλφάβητο, το Α και το Ω, η αρχή και το τέλος του κόσμου. Ο χρόνος πιστεύουν πως τρέχει για να εξαντληθεί γρήγορα στο Ω.

— Ο χρόνος είναι η πιο ανθρώπινη έννοια, η πιο ανθρώπινη ανθρωπιά. Ο άνθρωπος νοιάστηκε για το χρόνο. Η ζωή μονη της γυροφέρει ένα κύκλο, τον κύκλο των εποχών: Άνοιξη, έπειτα καλοκαίρι, χειμώνας και ξανά η άνοιξη, το καλοκαίρι. Δεν έχει αρχή, δεν έχει τέλος κανενός κύκλος. Ο άνθρωπος μόνο σε κάθε στιγμή, σε κάθε εποχή μπορεί να κάνει μια τομή δική του επάνω στον κύκλο, ατομική - ξεκινά μιαν επιχείρηση, ένα επάγγελμα, έναν αγώνα - οικογενειακό - ένας γάμος - είτε γυναικώτερο σα γένος, σαν ολόκληρο - ένας πόλεμος, μια εκστρατεία. Ο άνθρωπος και θα δώσει τη συνέχεια, τη διάρκεια, αυτό που είναι και ο χρόνος, που γίνεται δική του ζωή, δική του ιστορία, δική του διαδοχή. Τα δικά του βήματα μετρών τη ζωή.

— Εξήρα στην Ανατολή και ξέρω πόσο οι άλλοι λαοί είναι δεμένοι με τη δική τους πίστη. Είναι η θρησκεία τους. Πώς θα συνταιριασθούν αυτά μιαν ημέρα; Είναι εντέλως αντιστροφή με τα δικά μας, αντιμάχονται.

— Όλα μπαίνουν στη γλώσσα μας, κινούνται ελληνικά, αυτό είναι το βασικό. Τώρα οι Εβραίοι μιλούν και στο σπίτι τους και στη συναναστροφή τους ακόμη τα Ελληνικά. Παίρνουν τον ελληνικό πολιτισμό, τον ζουν. Οι εβδομήντα σοφοί τους στην Αλεξάνδρεια μεταφράζουν και τα ιερά τους βιβλία στην ελληνική. Σαν πολύ επροχώρησαν ο Ισοκράτης: «Έλληνες καλούνται οι της παιδείσεως της ημετέρας μετέχοντες». Θα μπουν όλ' αυτά στην «παιδείσής» μας, αλλά πώς; Θα υπάρξει λύση, γέφυρα, τετραγωνισμός; Γίνεται;

— Μαζί με σένα αισιοδοξώ. Θα συνυπάρχουν, θα συμβαδίζουν. Εγώ το βλέπω: σε χίλια, δυό χιλιάδες χρόνια από τώρα, ακόμη και θα ιεραρχούνται αρχιερείς τους και την στολή τους, την επίσημη, θα την έχουν σημαδεμένη με μεγάλα γράμματα του αλφάβητου μας, το Α και το Ω και δεν θα είναι καν Έλληνες, δε θα ανήκουν καν στη δική μας σκέψη και διδασκαλία. Αυτά τα Α και Ω δεν τα είπαν ποτέ Έλληνες. Και όμως τα τοποθετούν σε μας. Θα τα κάνουμε δικά μας.

* — Στην Αθήνα παλιότερα ήταν οι περιπατητικοί φιλόσοφοι στις στοές, τα δασύλλια, τα γυμναστήρια. Εδώ στους καλούς Λιμένες δε μας αφήνουν καλά καλά να κατεβούμε στη στεριά. Φεύγουμε, λένε, να είστε έτοιμοι. Να πάρομε νερό, ν' αγοράσουμε νωπές τροφές και περιμένουμε να σιάξει ο καιρός, να γίνει δικός μας. Για τις μεγάλες θάλασσες, τα μεγάλα λιμάνια.

— Όλα θα τα περιλαβαίνουμε εμείς οι Έλληνες, σ' όλα αντέχουμε, σ' όλα ανήκουμε. Και ας είναι πολύ διαφορετικά, πεισματικά εχθρικά. Δεν είδατε πώς έγινε και οι Λακεδαιμόνιοι βρίζονταν τώρα με τους άλλους Έλληνες στις ελληνικές πέτρα πολιτείες; Τι βιάστηκε ο Μέγας Αλέξανδρος να γράψει «πλην Λακεδαιμονίων». Να που οι Λακεδαιμόνιοι είναι παρόντες και μάλιστα μπροστά, οδηγοί, επί κεφαλής. Και αποκτήσαμε οι Πανέλληνες τη λαλιά τους, την προφορά τους, είμαστε και Δωριείς. Έτσι θα γίνει και με τις κοσμοθεωρίες και για το θέμα του χρόνου και για το θέμα του μέλλοντος. Ό,τι έγινε με τους Λακεδαιμο-

νίους. Οι νέες γενιές θα τα κληρονομήσουν και θα τα ζήσουν.

— Τα τρία αυτά πλώμα, οι ολκάδες, τα φορτηγά που έφθασαν τώρα, έρχονται από την Αλεξάνδρεια. Τρία τέσσερα κατεβαίνουν προς την Ελλάδα και ένα, δυο ανεβαίνουν. Βλέπει τα σημάδια των Πτολεμαίων: Από το φορτίο τους έχει βυθισθεί κάθε τους πλευρά. Θα ξεφορτώσουν στον Πειραιά και πιο ψηλά ως τον Εύξεινο Πόντο. Πέστε τον κι αυτόν χωρίς διφθόγγους: είναι παντού ελληνική η θάλασσα. Και «ην ακμή του Ελληνισμού» που γράφουν τα ελληνόφωνα βιβλία των Εβραίων. Και οι Εβραίοι από την Αλεξάνδρεια προσφωνούνται Έλληνες και μάλιστα όταν φτάσουν στην εστία τους, την Παλαιστίνη.

Αυτή την ώρα νάτος επάνω στο κατάντρομα και ο Θεαγένης από την Τεγέα. Μ' ένα λεμβίδιο, όπως το ονόμασε, μια ψαρόδισχη βάρκα, κατάφερε και βγήκε στη στεριά. Για ψώνια και, όμο νόμι, για περυνήση. Βρήκε όχι και τόσο μεγάλη αγορά, περισσότεροι οι περαστικοί, οι ταξιδιώτες και τα ψώνια λιγοστά. Μα του έκαμαν εντύπωση και το διηγείται πρώτο πρώτο, αυτοί οι λαϊκοί αυτοχειροτόνητοι ιεροκήρυκες που ξαπλωμένοι στις απόμερες γωνιές κλαψουρίζουν για την αμαρτωλή εποχή μας και αναθεματίζουν τον παραστρατημένο κόσμο. Θυμίζουν, το τονίζει, την Ολυμπία, όταν γίνονται Ολυμπιακοί αγώνες. Στις άκρες της κοσμοπλημύρας, στις παρόδους, ακούς να κάνουν κήρυγμα αρετής και όπως δεν τους προσέχουν παρά ελάχιστοι, βρίζουν όλους όσοι πλησιάζουν εκεί.

— Ηθικολογία! Συγκολλάν την θρησκεία με την Ηθική, τα κάνουν ένα. Ο Θεός είναι μόνο των καλών ανθρώπων. Γιατί κι ένας ληστής να μην μπορεί να επικοινωνήσει με το θεό του;

— Εδώ που πάμε, θ' ακούσεις περισσότερα γι' αυτά τα θέματα. Ομολογώ όχι δυναρέστα. Μπορεί να σου τα διδάξουν και Έλληνες. Και αν δεν είναι Έλληνες, θα σε καλέσουν αν τ' ακούσεις μόνο στη γλώσσα σου, ελληνικά και να τα μελετήσεις με ελληνική αγωγή του νου. Και θα δεις πόσο θα σ' αρέσουν

- τι λέω εγώ; - θ' αφοσιωθείς σ' αυτά. Το έχομε ακούσει από τον Σωκράτη: «του Ελληνίζειν διδάσκαλοι πολλοί». Αυτό το Ελληνίζειν δεν σταματά πουθενά, ούτε σε κώλο, ούτε σε ευθεία κάθετη γραμμή. Προχωρά. Θα σου το πω σε άλλα ελληνικά: εις τους αιώνες των αιώνων.

Σα να βρέθηκαν σε διάλειμμα, σήκωσαν τη ματιά τους στον ορίζοντα, όχι στο νησί και τα βουνά του, αντίθετα, πέρα στην ανοικτή θάλασσα. Ήταν γεμάτη από πολλά γαζία στίγματα εκεί. Έρχονταν, βεβαίως, πολλά πλοία, σωστός μεγάλος στόλος. Για μια στιγμή ανησύχησαν όλοι στον όρμο - τόσα πλοία μαζί. Αλλά όσο πλησίαζαν και μιλούσαν και απορούσαν γι' αυτά, για μια στιγμή καταστάλαξαν όλα. Κάποιος έδινε την πληροφορηση και όλοι αμέσως τη βρήκαν σωστή: δικά μας πλοία τα πιο δικά μας, πολλά ήταν βαμμένα κόκκινα και άλλα ανθολισμένα, πηγαίνουν για τους Ολυμπιακούς αγώνες. Το ήξεραν όλοι το μεγάλο γεγονός, γίνονται σε λίγο οι Ολυμπιακοί αγώνες - είναι η ώρα τους - και μαζεύονται κάθε τόσο στα τέσσερα χρόνια με ευφροσύνη οι Πανέλληνες σ' αυτούς, κάθε ελληνική πόλη, κάθε ελληνική περιοχή. Αυτή η ευφροσύνη ήρθε κι εδώ και έτσι υποδέχονταν με χαρά τα πλοία μας που έφθιναν από τις νέες ελληνικές πατρίδες, Ασία όλη και Αφρική.

— Δέστε που μιλούσαμε για το χρόνο και το μέτρημά του. Οι Έλληνες χρονολογούν πάντα με Ολυμπιάδες. Να το σωστό μέτρημα. Μαζεύομαστε σ' ένα ιερό, υπέροχο τόπο και ζούμε ένα ευγενικό ιδανικό της ζωής. Αγώνες για ένα κλαρί αγριελιάς. Αγώνισμα με δίσκο, με τη σφαίρα, με τη σκυτάλη. Τη σκυτάλη της ζωής. Και είναι εκεί η ομορφιά του ανθρώπινου κορμιού. Και της ανθρωπίνης ψυχής. Και η ομορφιά της ψυχής δεν γερνάει ποτέ, δεν πεθαίνει. Τη μετράς και είναι πάντα η ίδια.

[Ο κ. Κώστας Ν. Τριανταφύλλου γεννήθηκε στην Πάτρα. Δικηγόρος και συγγραφέας ιστορικών και φιλολογικών έργων. Πρόεδρος της «Διακείδων» Πατρών. Το διήγημα του αναδημοσιεύεται από την Ευθύνη].

● Οι Εβραίοι της Καβάλας

✓ Η κα Φοίβη Εντιχίδου - Βούλα μας γράφει τις παρακάτω αναμνήσεις της για τους Εβραίους της Καβάλας. Η Ισραηλιτική Κοινότητα της πόλεως αυτής διαλύθηκε μετά το Ολοκαύτωμα. Σχετικό δημοσίευμα δημοσιεύεται σε άλλη σελίδα αυτού του τεύχους.

«Ενα μεγάλο ευχαριστώ για την μεγάλη τιμή που μου κάμνεται στέλνοντάς μου το τιμητικό αντίτυπο του περιοδικού Χρονικά. Όταν έρχεται είναι σαν ν' ανοίγει ένα παράθυρο και ομοιών στριφογυρίζοντας αναμνήσεις ευχαρισίες μα και πολύ θλίψεις.

Είμαι από την Καβάλα. Οι σχέσεις μας με τους Ισραηλίτες ήταν φιλικές. Οι μεν σεβόμεθα τα ήθη και έθιμα των άλλων χωρίς φανατισμούς.

Μα ήλθε το '40 και κατέφθασαν οι Γερμανοί και μαζί τους οι Βούλγαροι στρατιώτες της κατοχής και άρχισε το «φεριμπότεν» και το «νιετ».

Η κάθε καινούργια μέρα και μια αγωνία. Ένα πρωί συνήντησα την Rachel πολύ στεναχωρημένη. Την ρώτησα τι της συμβαίνει; — Μου είπε από σήμερα μας υποχρέωσαν άνδρες-γυναίκες και παιδιά να φορούμε μια κονζάρδα με το άστρο του Δαβίδ. — Γιατί;

Και ήλθε η ημέρα που καταλάβαμε. Ήταν ανοιξιάτικο πρωινό όταν άνοιξα το παράθυρο και είδα Βουλγάρους στρατιώτες εφ' όπλου λόγχης να περιπολούν. Είπα πάλι έρουν; μα μας τα είχαν πάρει όλα. Δεν με είχαν αφήσει ούτε μια πλάκα σαπούνη!! Στις 12 το μεσημέρι έφθγαν οι στρατιώτες και τότε μάθαμε ότι είχαν μαζέψει όλους τους Ισραηλίτες και τους κλείσαν σε καπναποθήκες. Μετά από δυό μέρες τους έβαλαν, σε φορητή και τους έστελναν. Πού; ποτέ δεν μάθαμε.

Μέναμε στην οδό Μεραρχίας και τα φορητά ανοιχτά πέρασαν μπρο-

στά από το σπίτι μας. Ήμουν στο παράθυρο. Όσα χρόνια και αν περάσουν δεν θα ξεχάσω την σπαρακτική κραυγή - νάταν της Alice; της Rachel; της Rebeca; - Φοίβη μη μας ξεχνάς και δεν τις ξεχνώ.

Σας κούρασα, μα στα 90 μου χρόνια επιτρέπεται η φλυαρία νομίζω».

● Μετά από 109 χρόνια: Στην Ισραηλιτική Κοινότητα Κέρκυρας

✓ Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λεοντοπόλεως Τίτος - Αλεξάνδρεια-Αρχιεπίσκοπος μας γράφει:

«Αφού κατά πρότον σας ευχηθώ Επί τη Ανατολή του Νέου Έτους υγιάν και παν αγαθόν, κατά δεύτερον σας εσωκλείω διά το περιοδικόν «Χρονικά» τούτο το οποίον ανέγνωσα εις την Θρησκευτικήν Εφημερίδα «Σιών», η οποία εξεδίδετο εν Αθήναις και συντάκτης ήτο ο αοιδίμος Αρχιεπίσκοπος Ζαζινθίου Διονύσιος Λάτας (1835-1894).

Το δημοσίευμα κατεχωρήθη εις «Σιών» εν Αθήναις 25/2/1887. αριθμ. φύλ. 296, σελ. 4 και 4/3 αριθμ. φύλ. 297, σελ. 4».

Το σχόλιον έχει ως εξής:

«Η δε εν Κερκύρα Ισραηλιτική Κοινότης θρηνεί την στέρησιν του Αρχιεπισκόπου αυτής Ι.Ε. Λευή. Ο μακαρίτης γνωστός εις τους αναγνώστας της Σιών εκ των εν αυτή δημοσιευθσών επιστολών αυτού, ων τελευταία ην η «περί της παρ' Εβραίων Τεκνογιά» (εν τω υπ' αριθμ. 290 της 14 Ιαν. ε.ε. φύλλω), ήτο προικισμένος διά πολλών αρετών, εμψύτων και επικτητών, εβραϊότης θεολόγος, ευγενέστατος τους τρόπους, φιλέλευθερος και ανεξίθρηστος, και ταπεινός αναγνώστης της «Σιών». Επί δωδεκαετίαν προϊστάμενος των εν Κερκύρα Ισραηλιτών, δραστηρίως και ανενδοτως, ηργάσθη υπέρ μορφώσεως και αναπτύξεως αυτών συντήσας σχολεία αρρένων και θηλέων, αποτελεσματι-

κώς δε πολέμων τας προλήψεις και δεισιδαιμονίας του λαού δι' εκδόσεως Περιοδικού Ιταλιστί, εις ο έργαρον πολλοί Γάλλοι και Ιταλοί, ιδίως Ραβίνοι και Εβραϊσται.

Υπήρξε και φίλος στενός του συντάκτου της «Σιών» του Αρχιεπισκόπου Ζαζινθίου, μεθ' ου και άλληλογραφίαν ετήρει. Η «Σιών» ευχεται, ίνα ο Θεός των Πατέρων αυτών, Θεός Αβραάμ, και Θεός Ισαάκ, και Θεός Ιακώβ, κατατάξη αυτόν εν χορῶ των ελεγκτών, εν κόλποις του Αβραάμ».

Και συνεχίζει εις έτερον σχόλιον.

«Προς συμπλήρωσιν των εν τω προηγουμένω φύλλω περί του αποβωσαντος Αρχιεπισκόπου της εν Κερκύρα Ισραηλιτικής Κοινότητος Ιωσήφ Ε. Λευή δημοσιεύομαι και τα εξής κοινοφθοντα παρὰ φίλου της συντάξεως της «Σιών».

Τη 12 του Ιουνίου του 1894, ημέρα Πέμπτη, έπαισεν ο αοιδίμος του Ξην μετά ολιγοήμερον ασθενείαν. Η δε Κυβέρνησις, άμα τω άκοινησθί του θανάτου αυτού, διατάξε τηλεγραφικώς, ίνα απονεμηθώσι τω νεκρώ αυτού τίμαι στρατηγού, και ουτω περί μεσημβρίας της επείγουσ αννοδενσαν την κηδείαν αυτού η Μοιρακή, εν τόγμα πεζίκου μετά του Διοικητού αυτού, η εν Κερκύρα έδραίνονσα στρατιωτική Σχολή μετά των αξιωματικών και υπαξιωματικών αυτής και ήλη παρεβολίζον. Τας δε ταινίας του φερέτρου εκράτουν ο Νομάρχης, ο Δημαρχος, ο Διοικητής του φρουρίου και ο Διοικητής του στρατού. Χίλιαδες δε λαον παντος θρησκευματος και πάσης τάξεως είποντο τον φερέτρου, και πλείστα καταστήματα ορθοδοξών, ήσαν κεκλεισμένα. Η τοιαυτη μεγαλοσκήπης κηδεία του Αρχιεπισκόπου επάξιος των περικοσμούσων αυτών αρετών υπήρξε τα μάλιστα παρηγορός τη τεθλιμμένη Ισραηλιτική Κοινότητι, ητις και εκφράζει τας θερμότερας ευχαριστίας αυτής τη Κυβέρησει, προσπρόντως τιμῇ τον νεκρόν του αληθινού Ισραηλίτου».

● Η διαφυγή του Ιωσήφ Λόβιγγερ κατά την Κατοχή

✓ Ο κ. Σωτήρης Θ. Παπαστροατής, Αθήνα, διευκρινίζει τα παρακάτω σε συμπλήρωση δημοσίευσμάτος μας:

«Στο περιοδικό του Συμβουλίου σας «Χρονικά» (φύλ. 146) διάβασα δημοσίευμα του καθηγητή κ. Δ. Βαρώνη, σχετικά με τη διαφυγή του αείμνηστου φίλου μου Ιωσήφ Λόβιγγερ και του Ούγγρου πρέσβη, το 1944.

Τον Λόβιγγερ και τον Ούγγρο πρέσβη τότε στην Αθήνα, και την Εβραία σύζυγό του, καθώς και τη σύζυγο του Λόβιγγερ και τον Μανώλη Κόθρη, στους οποίους αναφέρεται στο δημοσίευσμά του ο κ. Βαρώνης, φυγάδευσα εγώ στη Μέση Ανατολή από τις αλυσίδες της Ν. Ειβοίας (χωριό Τσακαίοι). Το ιστορικό της διαφυγής αυτής έχω περιγράψει στο βιβλίο μου «Μέρες του 43-44», το οποίο έχει εκδοθεί το 1944 και το οποίο σας αποστέλλω. Σχετικά με τη διαφυγή αυτή του αλχημίστη φίλου μου Λόβιγγερ και των άλλων σας επισυνάπτω αντίγραφο δήλωσης του Λόβιγγερ... Μαζί τους διέφυγε και ο Γραμματέας της ουγγρικής προεξέλιξης στην Αθήνα με τη σύζυγό του, αδελφή του Ηλία Τσιριμώζου. Θέλω να τονίσω πως στο καράβι της διαφυγής δεν «επιβιβάστηκαν στο σκατάδι μαζί με μερικές σκιές που ερχόντουσαν αριστερά-δεξιά απ' τα βράχια», όπως γράφει ο κ. Βαρώνης, αλλά μέσα μερικοί μεσημερινοί και πανηγυρικά με τα χαρμόσινα τραγούδια των ανταρτών του ΕΑΜ, που είχαν απελευθερώσει την περιοχή αυτή, κι είχαν εξασφαλίσει και οργανώσει τις διαφυγές εκατοντάδων Εβραίων και άλλων. Με τον Λόβιγγερ συνδεθήκαμε με καλή φιλία και πολλές φορές ξαναθυμώμασταν την ιστορία της διαφυγής του - αυτά για την... ιστορία -».

[Ο κ. Σωτ. Παπαστροατής τιμήθηκε το 1988 με τον τίτλο του «Δικαίου των Εθνών» από το Ίδρυμα Γιαντ Βασέμ της Ιερουσαλήμ για τη διάσωση Εβραίων κατά την Κατοχή. Οι αείμνηστοι Ιωσήφ και Έρτα Λόβιγγερ είχαν καταθέσει στο Γιαντ Βασέμ σχετικές μαρτυρίες για τη διάσωσή τους από τον Σ. Παπαστροατή]

Εκδόσεις

ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ: **Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος (1941-1944)**, (Εστία, Αθήνα 1996)

Νέα γερμανικά ντοκουμέντα και τα απομνημονεύματα των λίγων Εβραίων που επέζησαν, καθώς και η έκτοτε πλούσια διεθνής βιβλιογραφία, συνθέτουν στη νέα αυτή έκδοση τη συνολική εικόνα του χαμού των Εβραίων συμπολιτών μας και επιτρέπουν ταυτόχρονα το άνοιγμα προς το εσωτερικό μεγαλείο των επίσης δεινοπαθούντων Ελλήνων της κατοχής.

Τα επίσημα έγγραφα του βιβλίου αποκαλύπτουν και το εξής: Ενώ επώνυμοι και ανώνυμοι άνθρωποι του λαού μας υπέφεραν και πέθαιναν καθημερινά από τα δεινά της γερμανικής κατοχής, δεν δέχτηκαν μέσα στον δικό τους χαμό να υποφέρει και να εξοντώνεται μια μειονότητα συνανθρώπων τους, μόνο και μόνο επειδή είχαν άλλη θρησκεία, διαφορετικά ονόματα και ανήκαν, κατά τους νόμους των κατακτητών, σε μια άλλη «ράτσα». Οι κατατρεγμένοι Έλληνες, γνωστοί και άγνωστοι - χωρίς να λείπουν και οι αντίθετες περιπτώσεις - έκρυψαν και έσωσαν τους πιο κατατρεγμένους και τους πιο ανήμπορους Εβραίους συμπολίτες τους. Το είδος αυτό της αντίστασης υπήρξε το πιο άγνωστο, το πιο σιωπηλό και αθέατο, γι' αυτό και το πιο μεγαλειώδες. Έτσι, το βιβλίο αυτό για τους Εβραίους της Ελλάδας γίνεται ταυτόχρονα και ένα τεκμήριο ελληνικής ανθρωπιάς και συμβίωσης μέσα στη νύχτα μιας ανήμερης και ανελέητης εποχής. Ο ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου

της Βιέννης, Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, μας προσφέρει ένα ακόμη βιβλίο στη συνέχεια των ερευνών του για πτυχές της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Γ.Ν. Μπασιόζος
(«Εξπρές», 29.12.1996)

ΔΙΟΝΥΣΗ Κ. ΜΑΓΚΛΙΒΕΡΑ: **Η νεοελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα μέσα από το Μυθιστόρημα** («Οι Εκδόσεις των Φίλων», 1996)

Στο ογκώδες αυτό Μελέτημα Στου Καθηγητή κ. Διονύση Μαγκλιβέρα παρουσιάζεται η ελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα όπως εμφανίζεται μέσα από 14 μυθιστορήματα των πιο γνωστών Ελλήνων συγγραφέων.

Η παρουσίαση της ελληνικής κοινωνίας συντίθεται από τα δρώμενα σε διάφορες περιοχές της χώρας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Επάνησα, Κρήτη, Βοιωτία, Δωδεκάνησα, Πάτρα-Αχαΐα). Στη σύνθεση αυτή παρουσιάζεται και η συμμετοχή του εβραϊκού στοιχείου, από διάφορες κοινωνικές τάξεις, αλλά πάντα ενσωματωμένο στην κοινωνία της εποχής του.

Συγκεκριμένα στην εισαγωγή του βιβλίου ο Δ. Μαγκλιβέρας αναφέρεται στο Ολοκαύτωμα και στο ότι μερικοί από τους επιζησάντες Εβραίους έγιναν οι ίδιοι συγγραφείς των τραγικών παθημάτων τους. Στη Ζάκυνθο του 1931, αναφέρεται ένα μυθιστόρημα το «Γιαχουντή. Μια περιπετειώδης εβραϊκή ιστορία. Από την τραγωδία του παρελθόντος», που είχε δημοσιευθεί στη «Μακεδονία» της Θεσσαλονίκης αμέσως μετά τον εμπρησμό του συνοικισμού Κάμπελ. «Ένα Οβριό Αμπραμίκο με τ'

όνομα», αναφέρει ο Πρεβελάκης στο «Χρονικό μιας πολιτείας» που είναι η ιστορία του Ρεθύμνου τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Τα «στερεότυπα» και το κακό που προξενούν με τις λανθασμένες εντυπώσεις / ιδέες / εικόνες που δημιουργούν στα άτομα εξετάζονται στα «Ψάθινα καπέλλα» της Μαργ. Λυμπεράκη, όπου ένα από τα πρόσωπα του μυθιστορηματός είναι η Εβραία Ρουθ. Τέλος, αναφέρεται ο ερχομός στη Θεσσαλονίκη, το 1492, των κατατρεγμένων από την Ισπανία Εβραίων και η συμμετοχή τους στην ανάπτυξη της πολυπροσμητικής Θεσσαλονίκης.

Παρ' ότι οι αναφορές του εβραϊκού στοιχείου στα συγκεκριμένα μυθιστορήματα δεν είναι πολλές, είναι αρκετές για να δείξουν την άνετη κοινωνική συσσωμάτωσή του και τη δημιουργική του παρουσία στην ελληνική κοινωνία.

ΝΙΝΑΣ ΝΑΧΜΙΑ: **Ρείνα Ζιλμπέρτα: Ένα παιδί στο γκέτο της Θεσσαλονίκης** (Εκδόσεις «Ωκεανίδα», 1996).

Το βιβλίο της Νίνας Ναχμιά, αναφέρεται στην πραγματική ιστορία της μικρής Ρείνα - Ζιλμπέρτα, κόρης της Έντας ντε Μποτόν και του Αλβέρτου Σιακή

κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής στη Θεσσαλονίκη. Μια ακόμη βασανισμένη και τραγική ιστορία εβραϊκής οικογένειας έρχεται να προστεθεί στην περιορισμένη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων. Με ξεχωριστό τρόπο, απέριπτη γλώσσα και μεγάλη ευαισθησία, η Νίνα Ναχμιά, που και η ίδια πέρασε από ανάλογα βιώματα και τρόπους της Κατοχής, ξετυλίγει την τραγική ιστορία της οικογένειας μέσα από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Μπέργκεν - Μπέλσεν, όπου οδηγήθηκε η Έντα, από τα βουνά της Αντίστασης, όπου κατέφυγε ο Αλβέρτος, και το μοναστήρι του Καλαμαρι όπου η Ρείνα - Ζιλμπέρτα έμεινε ασφαλής χάρη στη στοργή των Καθολικών καλογριών.

Όπως αναφέρει στον πρόλόγό της η ίδια η συγγραφέας: «Πάντα με βασάνιζαν αγωνιώδη ερωτήματα για τα δεινά που υπέστη η φυλή μου και ευρύτερα ο κόσμος, από την αδιανόητη κακία και απληστία των ανθρώπων. Και γύρινα μια ευκαιρία για να εκφράσω αυτά τα σπινθηρίσματά μου. Αυτή ήρθε πολύ φριχά με την ιστορία της Ρείνας που έχει πολλά κοινά με τη δική μου ιστορία... Η ιστορία της Ρείνας είναι μια τρυφερή ιστορία αγάπης, αθωότητας και καλοσύνης, αλλά

παράλληλα και απέραντης κακίας, μίσους και ανθρωπίνης βαρβαρότητας. Οι πρωταγωνιστές της είναι πρόσωπα υπαρκτά και τα γεγονότα αληθινά. Είναι μια ζωντανή αθώων, αδικημένων που έζησαν και πέρασαν με την ατομία στα μάτια...».

Στο βιβλίο περιλαμβάνονται στοιχεία από την ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης που η συγγραφέας παραθέτει από ιστορικές πηγές, φωτογραφίες της οικογένειας, ενώ ιδιαίτερη σημασία έχουν οι προσωπικές επιστολές που καταχωρούνται, ένα αρχείο που η συγγραφέας έχει χειριστεί με τον απαιτούμενο σεβασμό.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΑΛΙΟΥΓΚΑ: **Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1423-1881) - Τόμος Α'.** Έκδοση Δημοτ. Λαρίσας, 1996.

Ο Θεόδωρος Παλιούγκας γεννήθηκε στη Λάρισα το 1964, περάτωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στο 2ο Λύκειο της πόλης και συνέχισε στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, απ' όπου αποφοίτησε το 1985 με βαθμό Άριστα και δύο υποτροφίες του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ). Παρακολούθησε μαθήματα Αρχαιολογίας στο Μεταπτυχιακό τμήμα (Τομέας Λατρείας και Τέχνης) της Θεολογικής

Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, είναι τελειόφοιτος (1995-96) της τελευταίας σχολής. Από το 1988 έως σήμερα υπηρετεί στη Μέση Εκπαίδευση (σχολεία Νομών Βοιωτίας, Ιωαννίνων, Πιερίας και Λαρίσας).

Στο πλύν ενδιαφέρον και άριστα τεκμηριωμένο βιβλίο, το οποίο αποτελεί πραγματικό αποκτήμα για την ιστορία της θεσσαλικής πρωτεύουσας, περιέχονται πολυτιμα στοιχεία για την εκεί ηθική και παρούσα στην αντίστοιχη χρονική περίοδο.

Λάβαμε επίσης:

— Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου: **Το αλλοτριωμένο σλαβονιστικό μας σύστημα.** (Αθήνα 1996) και **Το Ιατρικό απόρρητο, η έκταση της εφαρμογής του και τα νέα ηλεκτρονικά δεδομένα που το απειλούν** (Ομιλία του Σεβασμιωτάτου προς τους ιατρούς).

— Πανεργαστή Βλαχολαφών: **Οι κίνδυνοι της ανθρωπότητας** (Αθήνα 1996).

Αποθνήσκει

Στο παγκόσμιο 147, στη ηλικία 61, στη φωτογραφία της Ιεραρχικής Κοινωνίας Καστοριάς με διακόσμηση προς τα οκτώ, ο πρόεδρος της Εφορίας Κίνησης Καστοριάς κ. Ιωάννης Κασοπού.

Ελληνισμός και Εβραϊσμός: Εμμανουήλ Λεβινάς (1906-1995)

Συνέχεια από σελ. 2

Αναγνωρίζει ο ίδιος πως η Βίβλος και ο Εβραϊσμός γενικότερα χωρίς να μεταφραστεί στα ελληνικά, χωρίς δηλ. την επαφή του με τον ελληνικό στοχασμό και φιλοσοφία, «παράμενει μια ιουδαϊκή αίρεση», όπως και ο χριστιανισμός, άλλωστε. Ακόμη το ίδιο συμβαίνει και με την ευρωπαϊκή σχέση και φιλοσοφία γενικότερα. Γιατί τίποτε δεν μπορεί να γίνει οικουμενικό και πανανθρώπινο δίχως την επαφή του με τον Ελληνισμό. «Η ελληνική είναι η γλώσσα της φιλοσοφίας και της επιστήμης, στην οποία για να γίνει κάτι παγκόσμιο πρέπει να μεταφραστεί... Το ίδιο συμβαίνει και με την Βίβλο και τα ταλμουδικά κείμενα, το προφητικό εσχατολογικό αποκαλυπτικό και μεσσιανικό πνεύμα του Εβραϊσμού!». Η Βίβλος καθιστά απαραίτητους τους Έλληνες... «Τα πάντα όμως βρίσκονται στην Π. Διαθήκη... Ο άνθρωπος είναι η Ευρώπη και η Βίβλος». Αλλού: «Ω, ευπρόσδεκτα μηνύματα της Ελλάδος! Να μορφώνεσαι στους Έλληνες και να μαθαίνεις το λόγο και τη σοφία τους. Το ελληνικό στοιχείο είναι ο αναπόφευκτος λόγος της Ευρώπης, τον οποίο συστήνει και η ίδια η Βίβλος. Το ελληνικό στοιχείο είναι η οικουμενικότητα της Δύσης... Η ελληνική γλώσσα - πέραν λεξιλογίου και γραμματικής - είναι η πνευματικότητα της Βίβλου να συμφιλωνθεί με την Ελλάδα και να αξιώσει για τον εαυτό της το δικαίωμα να είναι ευρωπαϊκή. Η εβραϊκή μοναδικότητα, έχει ανάγκη να μεταφραστεί στα ελληνικά, τα οποία μάθαμε στην Ευρώπη, χώρα στην αφομοίωση. Έχουμε τη μεγάλη υποχρέωση να διατυπώσουμε στα ελληνικά τις αρχές που η Ελλάδα αγνοούσε. Η Εβραϊκή μοναδικότητα περιμένει τη φιλοσοφία της... Η μετάφραση στα «Ελληνικά» της σοφίας του Ταλμούδ είναι το ουσιαστικό έργο του Πανεπιστημίου του Εβραϊκού Κράτους. Έτσι θα γίνει κατανοητή σήμερα η μεγάλη διδασκαλία (Ταλμούδ), της οποίας λείπει εντελώς η σύγχρονη διατύπωση... γιατί ο Εβραϊσμός είναι σίγουρα μια θρησκεία ενήλικων. Τι ωραία να είσαι Εβραϊός!». Αλλά τονίζει: «Τι ιστορική αγνοία είναι αυτή που δείχνουμε, όταν

αναζητούμε εβραϊκή πατρότητα σε μια πολιτισμική μορφή δανεισμένη από την Ελλάδα!». Αισθάνεται όμως την ανάγκη να δικαιολογηθεί για το πρόσωπο του Χριστού, «που παραμένει για μας πάντοτε απόμακρο. Οι Εβραίοι ή τον λάζιστον ή συντριπτική πλειονότητά τους, μένουν ιδιαιτέρως ασυγκίνητοι από τον Ιησού. Είναι αναμφίβολα ένα μεγάλο σκάνδαλο για τους Χριστιανούς αυτή η εβραϊκή αδιαφορία απέναντι στο πρόσωπο που δίνει σ' αυτούς τη μεγαλύτερη συγκίνηση».

Τίμα ομολογία βέβαια και κατανόηση για έναν ορθόδοξο Εβραίο... Αλλά δεν αρκεί. Δεν είναι όμως του παρόντος να αναλυθούν εδώ τα ιστορικά αίτια αυτής της στάσης. Το θέμα άλλωστε είναι τεράστιο. Τον Χριστό όμως που αγνήθηκαν οι Εβραίοι για λόγους εθνικιστικούς και πολλούς άλλους τον αγάπησαν οι Έλληνες, που τον θεωρούσαν περιωσσότερο δικό τους δημιουργήμα. Είναι γνωστό πως πολλοί μαθητές του δεν έχουν μόνο ελληνικά ονόματα, αλλά έγραφαν και μιλούσαν ελληνικά, όπως άλλωστε και ο ίδιος ο Χριστός, που αν και Εβραίος στο γένος, ήταν Έλληνας στο πνεύμα! Η ουσία του Χριστιανισμού είναι περισσότερο ελληνική παρά εβραϊκή. Οι διαφορές άλλωστε Εβραϊσμού και Ελληνισμού είναι μεγάλες: Ουσία του Εβραϊσμού είναι ο χρόνος της Ιστορίας, που είναι κάθεται και όχι κυκλικός. Ο Θεός ως πρόσωπο και γένεση της δημιουργίας και όχι η εκ του μηδενός δημιουργία, η εσχατολογία και η Αποκάλυψη της αλήθειας κ.λπ. είναι μεγάλα θέματα που απαιτούν και βαθύτερη ανάλυση, όχι του παρόντος. Οι προφήτες ήταν που καταξίωσαν την

ιστορία ως επιφάνεια του Θεού... «Οι Έλληνες πρόσφεραν στον κόσμο της Επιστήμης την Ιστορία ως φιλοσοφία και επιστήμη (Θουκυδίδης), αλλά οι Εβραίοι τη θρησκεία της Ιστορίας» (Boman). Ο Ιουδαϊσμός είναι «ποιητικός υλισμός» ή «σαρκικός ιδεαλισμός». Επίσης «η μεσσιανική ουτοπία είναι το ισχυρότερο θεμέλιο του ιουδαϊκού μυστικισμού, που αρνείται την συστηματικότητα. Είναι η «θεολογία της Επανάστασης», η ριζοσπαστική ουτοπία με την πίστη στη σωτηριολογική δύναμη του Θεού, ο οποίος επιτελεί μέσα στην Ιστορία τα έργα του πάνω στον αντιστεκόμενο άνθρωπο». Το ίδιο ισχύει και για τον Μαρξισμό, που φέρνει μέσα του «έναν έντονο εκκοσμικευμένο μυστικισμό».

Ο Λεβινάς δεν είναι Σιωνιστής, δεν ταυτίζει την Θρησκεία με το Έθνος και αντίστροφα, γιατί είναι ελεύθερος στοχαστής, είναι φιλόσοφος και Έλληνας. Αλλά το ίδιο δεν έκαναν πάντα οι Εβραίοι της Διασποράς; Ας θυμηθούμε τον Φίλωνα που θεωρείται ο πατέρας του Νεοπλατωνισμού περισσότερο από τον Πλωτίνιο και για τον οποίο ειπώθηκε «Η Πλάτων φιλονίζει ή Φίλων πλατωνίζει» ή το «τι γαρ εστὶ Πλάτων ή Μωσής αττικίζων». Τα μεγάλα τέκνα του Ισραήλ επαινούν τους Έλληνες και τους θαυμάζουν, παραμένουν όμως φλογεροί πατριώτες.

Συμπεράσμα: Η Ιερουσαλήμ και η Ευρώπη, χρειάζονται την Αθήνα! Είναι όμως σήμερα οι Έλληνες στοχαστές σε θέση να συνομιλήσουν με τους σύγχρονους Ιουδαίους και Ευρωπαίους συναδέλφους τους; Αυτό, νομίζω, είναι και το ζητούμενο και η ευθύνη μας. Υπάρχει Έλληνας Λεβινάς;

Βοηθήματα

1. Εμμ. Λεβινάς, *Ολότητα και Άπειρο*, Μετ. Κωνστίνης Παπαρμάκης, Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1989.
2. Εμμ. Λεβινάς, *Τέσσερις Ταλμουδικές μελέτες*, Προλεγόμενα-μετ. σημειώσεις, Σταύρος Ζουμπούλας, Εκδ. «Πόλις», Αθήνα 1995.
3. Μεθόδιος Γ. Φούγιας, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Αθήνα 1995.
4. Μεθόδιος Γ. Φούγιας, *Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση*, Εκδ. Λιβάνη, Αθ. 1995.
5. Σ. Ροζάνης, *Ο σύγχρονος Ιουδαϊσμός*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
6. T. Boman, *Das Hebraische Denken im Vergleich mit dem griechischen* Göttingen, 1952.
7. Scholem, E. *Εισαγωγή στην Κάββαλα*, Ελλ. Εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1981.
8. E. Bloch, *Atheismus im Christentum*, 1968.
9. Αφιέρωμα του «ΑΝΤΙ» για τον Ε. Λεβινάς, Τεύχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996.
10. Άρθρο του Θ. Γεωργίου, στην Καθημερινή της 6/7-1-96 με τίτλο: *Σύγρησε η φωνή του Ε. Λεβινάς η φιλοσοφική σχέση του οποίου συγκινεί με τη θεολογία*.

ENGLISH SUMMARY

OF THE CONTENTS OF ISSUE No 148 VOL. 20

March • April 1997

✓ Mr. V. Noulas in his article on *Emmanuel Levinas* discusses, among other things, the relationship of Judaism, Hellenism and Europe, as it emerges from the works of the great thinker of the Jewish Diaspora.

✓ With the occasion of the declaration of 1997 as European Year Against Racism, we are publishing a report by Mr. Mike Whine, which was presented during the conference on: "National Religious and Racial Violence in Europe: Government, Police and Public Reaction", held at Wilton Park (June 1993).

The report was entitled: "*Does antisemitism constitute a serious threat to the European stability?*"

✓ The history of the *Jews of the island of Crete* who were all exterminated during the Holocaust, is presented by Mr. E. Fronimos. The author's reminiscences include images of the life of the Jews on the island before World War II.

✓ Mr. S. Kopsachilis presents the *civilization of the Greeks and of the Jews* after the death of Alexander the Great in 323 B.C.E., as it appears in the Old Testament.

✓ Mr. M.N. Roussos - Milidonis writes about the life of the *Jews of Kavala*, based on data of 1913 provided by the French priest-monk Ypre Advenier.

✓ In his essay entitled "*Pax Graeca*", which gives an account of the peoples of the Mediterranean, Mr. K. Triandafillou notes among other things: "The Jews were the first to make persistent efforts to understand how the world was created and when. They counted the years and spoke of so many years since the creation of the world..."

✓ A summary of the papers read during the Conference organised by the Society for the Study of Greek Jewry in Thessaloniki, on 15 February 1997, is presented by Mrs. Odette Varon-Vassard.

She notes that the conference enriched the research on the Shoah in Greece, by connecting the Greek issues to the international ones, and by placing them within the broader context of the international discourse on this subject.

✓ *Correspondance* published in this issue, includes subjects like the *Jewish Community of Kavala*, which was dissolved after WWII, the life of the *Jewish Community of Corfu* during the last decades of the 19th century, and the escape of the president of the Central Board of Jewish Communities in Greece, *Joseph Lovinger*, of blessed memory, from Athens to the Middle East, during the German Occupation.

✓ This issue concludes with the review of new publications.

(Translation: Z. Battinour)

